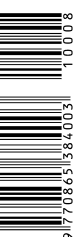

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 550 Ft
2010. október / XXII. évfolyam 8. szám

szombat

*Bistro à vins
depuis 1904*

AU RELAIS

Berkovits Balázs
André Chouraqui
Alain Finkielkraut
Albert Memmi
Szécsi Éva
Simone Veil
és mások írásai

Párizsi
zsidó
hangulatok

szombat

2010. október
5771 tisri / chesván

•
A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár János-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)

Fritz Éva

Pári Mirella (terjesztés)

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,
Csőke Zoltán, Panyi Szabolcs,
Vári György, Várnai Pál

•
A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

•
Számunk francia nyelvű írásainak
fordítását a Budapesti Francia
Intézet támogatta

•
A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

•
Terjeszti a LAPKER Rt.

•
A kéziratok szerkesztése lezárult:
2010. szeptember 16-án.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Mackensen Kft.

FRANCIA ZSIDÓSÁG**5 Alain Finkielkraut****A Másság nevében**

Reflexiók az eljövendő antiszemitizmusra

10 Laurent Sagalovitsch**Mihez képest?****12 André Chouraqui**

**A szövetségek Szövetségének
felkutatása**

14 Albert Memmi**Sóbálvány****16 Szécsi Éva****Másképpen szeretem****19 Berkovits Balázs****A francia eset**

A szélsőbaloldal és a „zsidó probléma”

21 Edmond Jabès**Az utolsó zsidó gyermek éneke****25 Simone Veil****Egy élet**

A kormányban (1974)

26 Várkonyi Tibor**Mallah doktor, a Sarkozy nagyapa****28 Albert Cohen****Az úr szépe**

(Részlet)

29 Andrei Oisteanu**Eugène Ionesco,**

élet- és halálfélelem között

5. oldal

21. oldal

25. oldal

29. oldal

Szükségünk van Önre!

A gazdasági válság Magyarországot és folyóiratunkat sem kíméli.
A *Szombat* nem nélkülözheti az Ön segítségét sem.

Ha teheti, kérjük, ne könyvtárban olvassa a lapot, hanem vásárolja meg a jobb könyvesboltokban vagy a nagy újságosstandokon.

Ha eddig példányonként vásárolta meg számainkat,
javasoljuk, fontolja meg az éves előfizetést.

Ha eddig is előfizetőnk volt, kérjük, tartsa meg e jó szokását,
és biztasson erre másokat is!

Lapunk példányonkénti ára januártól 650 Ft lesz.
Kérjük – minthogy a *Szombat* nonprofit jellegű, közösségi lap –, legyen Ön is terjesztőnk és hirdetésszervezőnk, segítse elő, hogy minél többen olvassák a *Szombat*ot,
és minél többen hirdessenek hasábjain.

Ha teheti, 2011-es előfizetési díja mellett adományával is segítse elő a *Szombat* fennmaradását.

Előfizethet a lapban található csekken,
vagy banki átutalással a 11709002-20066703-as OTP számlaszámra.

Az éves előfizetés díja 5950 forint.

Előfizetőink több mint 10%-kal olcsóbban jutnak a *Szombathoz*,
mint azok, akik havonta vásárolják meg példányait.

Támogatóink nevét kívánságukra megjelentetjük a *Szombat*ban.

Legyen Ön is a *Szombat* előfizetője!
Legyen Ön is a *Szombat* és a zsidó kultúra támogatója!

Francia számunk elé

A zsidó élet nagy paradoxona, hogy a fel-lángoló ellenséges érzelmek és a komoly sikerek gyakran kéz a kézben járnak. Amikor Alain Finkelkraut francia filozófus 2003-ban azt írja (e számunkban magyarul is olvasható) esszéjében, hogy „a zsidók szíve nehéz, a háború óta most először félnek”, akkor egy olyan filozófus sorait olvassuk, akinek írásait az egyik legneve-sebb kiadó közli, és akinek megnyilvánu-lását komoly médiafigyelem övezi.

Mióta – az új intifáda 2000 szeptemberi fellángolása nyomán – megsokasodtak Franciaországban a zsidóellenes akciók, és teret nyert az anticionista ideológia, a fran-cia zsidó értelmiségiek szavára is sokkal többen figyelnek (és persze sokkal többen támadják őket élesen). Egyesek közülük – Finkelkraut, Bernard Henri Lévy, Shmuel Trigano, André Glucksmann – politikai írásaikban a baloldaltól többnyire mar-káns, korszerű, konzervatív álláspont felé mozdultak el, s fellépésüket nemzetközi érdeklődés (és éles bíráló) övezi.

*

Hogy az elmúlt fél évszázad francia szel-lemi életének számos nagysága zsidó hát-térből érkezett, ez nem újdonság. Mindez már a háború előtt is így volt, ám a mai szel-lemi nagyságok közül sokan nem csupán véletlen adottságnak tekintik zsidó szármá-zásukat, hanem aktívan reflektálnak rá.

A korszellem mellett ennek még egy oka van: a Soá éveiben megtizedelt askenázi zsidóság mellett a '60-as évek elejétől megjelentek az Észak-Afrikából menekülő zsidók, és számárányukban hamarosan fe-lülmúlták az előbbi csoportot. Így az erő-sen asszimilált európai zsidók után egy ha-gyományőrző réteg jelent meg. A modern ortodoxiához közelálló francia rabbik kö-rül komoly szellemi műhelyek működnek. Az Algériában született André Chouraqui nemcsak vallásbölcseleti művek szerzője, hanem lefordította franciára a zsidó Biblia és Korán teljes szövegét. E fordítás azóta is etalonként szolgál. Bevándorló Albert Memmi író, filozófus, esszéista is, akinek munkásságát élete végéig meghatározza arab-zsidó-francia hármas identitása.

Nem egy politikus, közéleti ember nagy ívű karrierje árnyalja a képet. Pierre Mendès

ALAIN FINKIELKRAUT

A Másság nevében*

Reflexiók az eljövendő antiszemitizmusra

1. ÉBERSÉGEK

Ötven éven át a nyugati zsidókat óvta a nácizmus pajzsa. Hitler – ahogy azt Bernanos¹ írta – valóban szégyenbe hozta az antiszemitizmust.

Azt hittük, ez a szégyen végleges. Ám talán csak átmeneti volt. Azt hittük, végleg a miénk, de most visszatekintve úgy tűnik, csak haladékot kaptunk. És éppen Franciaországban, ahol a legtöbb zsidó él, zárul le ez az átmeneti korszak legbrutálisabban. Zsinagógákat gyújtának fel, rabbikat inzultálnak, temetőket gyaláznak meg, a közösségi intézményeknek, de még az egyetemeknek is le kell takarítaniuk nappal az összefirkált falakat, éjjel a mocskos feliratokat. Bátorság kell a kipa viseléséhez a párizsi metróban, meg azokon az elvadult helyeken, amit érzékeny városnegyednek hívnak. A cionizmust egyre több értelmiségi kriminalizálja; a Soá tanítása lehetetlenné válik abban a pillanatban, mikor kötelezővé tesszik; az antik világ felfedezése nyomán a gyerekek a hébereken gúnyolódhatnak; a „piszkos zsidó” felirat (iskolás zsargonban) újra feltűnik majd minden iskolaudvarban. A zsidók szíve nehéz, a háború óta most először félnek.

Ebben a félelemben furcsa módon keverednek az ismétlődés és az elképedés ellentmondásos érzései. A rémület érzése nagyon is otthonos, mert

ezeknek az incidenseknek mind megvan az előzményük, hajdani támadások emléke visszhangzik, és régi sebeket tép fel; a zsidók gyűlöletében minden emlékeztet valamire. S ők, letaglózva, hajlamosak azt gondolni: „Alighogy véget ért, kezdődik előlről... A

múlt nem múlt el. A szigorú elvek ráncában megbújva halottnak tettette magát, várva, hogy eljőjön az ideje. És most itt van. A tabukat felforgatják, az önként vállalt cenzúra megszűnik, felpattan a zár: ötven év elmúltával a pokol kilép a purgatóriumból, a gonosz megrázza magát és kísétál a szabad levegőre. „Régi démonok, új viták”: magától értetődő címe ez annak a – Nyugat antiszemitizmusáról szóló – nemzetközi kollokviumnak, melyet New Yorkban a YIVO zsidó intézet rendezett 2003. május 11. és 14. között. A találkozó bevezető szövege ekképp csattan: „Számos megfigyelő szerint az elfojtott hirtelen felszínre tört. Az európai politikát, társadalmat és kultúrát úgy tűnik, újra eltorzította legősibb és legalantasabb előítélete.”

A megfigyelőknek kétségkívül igazuk van: az antiszemitizmus nem új eszme Európában. Ennek ellenére tévúton járnak, s mi eltévedünk velük együtt, ha a mostani történetet a hajdani mintájára értelmezzük, mint arra a történelmi tapasztalat sarkallna. Ha déjá vu érzéseinknek engedünk, bölcsnek látszhatunk, de valójában nyitott szemmel álmodunk. Ha felidézünk a tudattalant, annak változtathatatlan ritmusú, periodikusan ismétlődő elvadulásait, a könnyebb utat választjuk. Amikor visszatérésről be-

France és Laurent Fabius miniszterelnöki tisztségre jutott, Simone Veil pedig négy kormányban miniszter, majd az Európai Parlament első női elnöke (1979-1982). Fent említett kollégáitól eltérően az ő közéleti megjelenésének, identitásának fontos része, hogy holokauszt-túlélő, és sorstársainak képviselőből is látványosan kiveszi a részét. Önéletrajzából közlünk részletet.

Atipikus pályát fut be Albert Cohen: görög zsidó szülők gyermekeként Marseille-ben jár iskolába, majd 1914-ben Genfben telepedik le, és itt írja francia nyelvű verseit, regényeit, memoárjait, melynek szerves része a zsidó tematika. Az Úr szépe (Belle du Seigneur) című regényét (mely egy házasság asszonya fenntartott szenvedélyes viszonyáról szól) a Francia Akadémia nagydíjjal jutalmazták.

Edmond Jabès Kairóban született 1912-ben, francia anyanyelvű zsidó családban. Noha otthon volt a harmincas évek párizsi avantgárd köreiből, szülőföldjét csak 1956-ban hagyta el – a szuezi háború után zsidóként nem volt maradása Egyiptomban. Ezután Párizsban élt, ott hunyt el 1991-ben, a szellemi élet megbecsült alakjaként, számos verseskötetet hagyva maga után.

Legifjabb szerzőnk, Laurent Sagalovitch a kortárs francia zsidó életérzés megtestesítője: mellékletünk összeállítása idején települt át Párizsból a kanadai Vancouverbe – aminek előzményeiről Mihez képest? (Loin de quoi?) című regényében hűségeesen beszámol.

Berkovits Balázs, a kortárs francia szellemi áramlatok jó ismerője, a korszerű, humanista nyelven megszólaló zsidóellenes megnyilvánulásokat mutatja be.

Andrei Oisteanu, román történész Eugène Ionesco író sorsába enged bepillantást naplójá s Emil Ciorannal folytatott levelezése nyomán, hidat képezve írásával szeptemberi román és jelen, francia számunk között.

Szécsi Éva párizsi emlékeiről, Várkonyi Tibor Nicolas Sarkozy családjáról és kötődéseiről ír.

Összeállításunk nem adhat átfogó képet, csupán szemelvényeket tár az olvasó elé a háború utáni francia zsidó lét gazdag, gyakran drámai évtizedeiből.

Számunk cikkei Appl Viktória fordította; az írásokat az eredetivel egybevetette és Alain Finkelkraut esszéjét magyarra átlátta Gadó János.

* Alain Finkelkraut: *Au nom de l'autre. Réflexions sur l'antisémitisme qui vient*. Gallimard, 2003.

szélünk, régi sémákba zárjuk az új démonokat. *Új démonok, régi sémák*: ha szembe akarunk nézni a valósággal, el kell fűrészelnünk a régi gondolkodás börtönének rácsait. A zsidók megszokták a legrosszabbat, „lelküket nem lepi meg semmi”, mondja Leon Wieseltier, a *The New Republic* irodalmi rovatának felelőse, Rebecca Westet idézve. Kétségkívül, ez itt a gyenge pont: a most elkövetkező világ megértése *meglephető* lelket igényel. Nem elegendő megszabadulni az illúzióktól, ha el akarunk jutni az igazsághoz. A borúlátás nem jogosít fel a restségre: a rossz újságok is újságok; a démonok is megbújhatnak korunk virágai között és *ordíthat róluk az ártatlanság*.

Mik a mai Európa alapjai? Vajon a kultúrára épül, azaz néhány halhatatlan közös csodálatára, mint Dante, Shakespeare, Goethe, Pascal, Cervantes, Giotto, Rembrandt, Picasso, Kant, Kierkegaard, Mozart, Bartók, Chopin, Ravel, Fellini, Bergman? Beilleszkedik egy dicsőséges történelembeli folyamatba? Méltatni akarja a közös ősokeket? Nem. Szakít a véres történelemmel; és csak azt érzi kötelességének, hogy a radikális gonosz emlékeztetőt őrizze. A sokk nyomán, amit Hitler okozott, a mi Európánk nem elégszik meg azzal, hogy megbélyegzi az antiszemitizmust, hanem mintha megszabadult volna önmagától, *odaadó* humanizmusa *elutasító* humanizmussá vált, melyet ez a rövid fogadalom fejez ki: „Soha többé!” Soha többé hatalompolitikát. Soha többé birodalmat. Soha többé háborúskodást. Soha többé nacionalizmust. Soha többé Auschwitzot.

Az idő múlásával Auschwitz emléke csöppet sem halványult el, ellenkezőleg: megszilárdult, beágyazódott. Az esemény, amely ezt a nevet viseli, írja teljes joggal Francois Furet, „mindinkább a demokratikus tudat negatív kísérőjének alakját öltötte és a Gonosz megtestesülését, ahová ez a negáció vezet.” Miért pont a Holokauszt? Miért Auschwitz és nem más, doktrínék által végrehajtott roppant mézarlás, más művei a gyűlöletnek? Azért, mert a demokratikus ember, az Emberi Jogok embere – ő éppen bármelyik ember lehet, akárki, az első

jöttment, elvonatkoztatva származásától, szociális, nemzeti vagy faji helyzetétől, függetlenül érdemeitől, szolgálataitól, tehetségétől. Amikor kikiáltotta az Uralkodó Faj jogát, hogy megtisztítsa a földet az ártalmasnak ítélt népektől, a nácik bűnös krédója – és csakis ez – nyíltan az egyetemes emberiséget vette célba. Ahogy Habermas írja: „A haláltáborokban valami olyasmi történt, amit azelőtt egyszerűen senki sem gondolt volna elképzelhetőnek. A szolidaritás mély szféráját érintették ott, mindazok között, akik emberi arcot viselnek”. Egyébként éppen emiatt, és nemcsak a nácik elleni háborúban való részvétel okán, érezte magát a sértetlen Amerika feljogosítva, a lerombolt Európához hasonlóan, hogy felépítsen fővárosa szívében egy Holokauszt múzeumot, és ezt nemzeti irányjelzőnek tegye meg. A másik ember ellen indított módszeres és példátlan támadás, melynek Európa volt a színtere, minden más politikai közösségnél inkább Amerika számára jeleníti meg önmaga kifordított képét. Az újvilág demokráciája ennyiben sajátos: hogy tudniillik nem csupán alkotmányos: *egylényegű* a nemzettel. Ebben a Régi Rend nélküli hazában nincs lehetőség a politika rendszer és a haza közötti különbségtételre, az identitás a Szabadságszoborban ölt testet. Igaz – és ez a legkevesebb, amit mondhatunk – Amerika nem mindig állt önmeghatározása magaslátán: egy Rabszolgaság-múzeumnak kétségkívül helye lenne Washingtonban. Ennek ellenére hiba lenne azzal gyanúsítani az Egyesült Államokat, hogy saját gyarlósága elől kényelmes módon egy távoli népiertást felemlgetve próbál menekülni. Őszinte botránykozás és szent irtózat inspirálta ennek az emlékhelynek a megépítését. Amiként erre határozott hangon emlékeztetett is az építéssel megbízott tanács: „A Holokauszt egyetemes jelentéssel bíró esemény, melynek különleges jelentősége van az amerikaiak számára. Tetteikkel és szavaikkal a nácik az amerikai nemzet alapeszmeit tagdadták”.

A demokratikus Amerika és a demokratikus Európa egyaránt a Soára való emlékezésből merítik közös alapelveiket. De van egy különbség: Ame-

rika győztes; Európa viszont három szerepet is egyesít: a győztesét, az áldozatát és a bűnösét. A végső megoldás az ő területén zajlott, ez a döntés az ő civilizációjának terméke; cinkosokra, segédcapatokra, végrehajtókra, szimpatizánsokra lelt, és még nyilvános védelmezői is akadtak, jóval Németország határain túl. A demokratikus Európa felülkerekedett a náciizmuson, de a náciizmus európai. Az emlékezés figyelmezteti Amerikát küldetésére, Európát pedig törekénységére. Megerősíti az újvilág krédóját, az Óvilágot pedig megfosztja minden pozitív hivatkozási alaptól. Az emlékezet az utóbbi számára szakadék, előbbi számára megerősítés. Egyszerre táplálja az amerikai patriotizmust és az európaiak irtózását az eurocentrizmustól. A mai Európát az tartja össze, hogy elutasítja a háborút, a hegemonizmust, az antiszemitizmust, lassan-lassan mindazokat a katasztrófákat, melyeket maga értelt meg, a maga által teremtett intolerancia vagy egyenlőtlenség minden formáját. Amíg az amerikai „Soha többé” őrszeme a külső fenyegetések felé tekint, a posztkriminális Európa, Camus szavaival élve, egy „bűnbánó bíró”, aki minden öntudatát a megbánásából meríti, és szünet nélkül *szemmel tartja önmagát*. „Soha többé »csak én«!” – ígéri Európa és ezt véresen komolyan veszi. A demokratikus Amerika harcol ellenségeivel; Európa hadakozik fantomjaival. Az éberségre való felhívás ott a szabad világ védelmét jelenti (miközben néha nem sokat hederítnek az eszközökre), itt pedig az elnyúlhatatlan transzparenst: „A fasizmus nem tör át”.

2. RÉMÁLOM

Barna hajnal: ez a könyvnek a címe, amely tavaly a legnagyobb sikert aratta Franciaországban. A szerző, Franck Pavloff ismeretlen, a kiadvány nem kapott semmilyen kritikai recenziót, de szóbeszéd útján terjedt az üzenet, és a mű több százezer példányban fogyott el. Az épületes és könnyen érthető tanmese két srác történetét meséli el 12 oldalon, két jópajtását, akik – sem hősök, sem gazemberek nem lévén – megteszik,

amit az Állam megkövetel tőlük, hogy békességük legyen. Az Állam pedig azt kéri a lakosságtól, hogy allassa el az összes nem barna háziállatot. Így hát az egyik feláldozza a kutyáját, másik a macskáját. Kicsit meglepődnek ugyan, de engedelmeskednek. Ellenkezés nélkül elfogadják azt is, hogy a könyvtárakból visszavonják azokat a könyveket, melyekben a „kutya” és a „macska” szó a „barna” jelző nélkül szerepel. De ekkor új kihágás jelenik meg a törvénykönyvben: nem barna kutya vagy macska múltbéli birtoklása. Letartóztatják őket. Ennyi a történet.

Amikor 2002. április 21-én, általános megdöbbenésre Le Pen, a Nemzeti Front jelöltje megverte Jospin-t, a szocialista jelöltet, és bejutott a francia elnökválasztás második fordulójába, a *Barna hajnal* olvasói megborozongtak. „Helyben vagyunk, gondolták, az apokalipszis már úton van. Ha nem reagálunk haladék nélkül, holnap már barna hajnalra ébredünk”. Mivel a valóság tökéletesen egybeesett az éberség előírásaival, kimentek az utcára, lázadva, de ragyogva és büszkén, hogy pontosan érkeztek a Fenevaddal való találkozóra, ellenben a régebbi, nemtörődöm, közönyös, beletnyugvó és végül azonosuló generációkkal. Május elsején a legkülönbözőbb származású és felekezeti gyerekek, fiatalok, felnőttek százezrei vonultak fel Párizsban és vidéken, csordultig telve antifasizmussal: „Kedvünk lett volna azt énekelni: Szeretünk, Le Pen – nyilatkozta őszintén az egyik tüntető. – Felébresztett bennünket. Aludtunk, unatkoztunk. Most mindenkinek mosoly ül az arcán”.

Valóban, soha május elseje nem volt még ennyire elszánt, ennyire sokszínű, ennyire gimnazista módon ujjongó, ennyire pezsgő. Soha kitörő öröm és komolyság ennyi elszántsággal átítatva nem dühögött át a városok utcáin. A fenyegető kataklizma megrémít, a történelem pedig kötelez – egyébe olvadt az eufória és a rémület. A pillanat egyszerre volt drámai és eksztatikus. Ellenállás és elszánt erő egyesült, egyetértés uralkodott, ragyogott a humanizmus. A társadalom egyetlen ívet alkotott, olyan volt,

mint egy szívárvány. Ünnepi komolyság sugárzott az arcokról. A mosoly a rengeteg arcon azt fejezte ki: harcunkkal elértük, hogy az életünk könnyebbé vált, felülemelkedtünk a mindennapok banalitásán, erkölcsileg a múlt emberei felett állunk. Megfelelünk a kihívásnak – mondta ez a mosoly – nem hagyjuk magunkat. Maurras és Pétain jól teszik, ha vigyáznak: a sokszínű tömeg fölkel és megvédi a köztársaságot. És a mozgósítás meghozta gyümölcsét. A fölkelő tömeg győzelmet aratott. Öt nappal később, az urnáknál földre

**Ma már korántsem
kérdőjelezi meg
a zsidók nyugtalanító
idegenségét, inkább
csatlakoznának hozzá –
éppen akkor, amikor
a zsidók elhagyják régi
önmagukat.**

sújtották a Fenevadat, a „tarka Franciaország” fölülkerekedett a szörnyetegen és a protestálók mosolya elégedett mosollyá változott.

Mivel természetesen én is a republikánus többséggel szavaztam, osztozom annak elégedettségében. Mint a *Barna hajnal* szembeszálló tömegek, én is megkönnyebbültem, átérzem a rokonszenves emberek győzelmi mámorát a korlátozott felett – de nem túlságosan, mert ma a győztesek nehezítik meg a zsidók életét. Persze nem mindannyian, de az elmúlt tragédiák összezavarták annak a lelkét, aki nem ismeri fel: a gyűlölet az ő táborukban virágzik, és nem a Vichy-hívek között. A mosoly, és nem a grimasz táborában. A humanus emberek, nem pedig a barbárok között. A sokszínű társadalom, nem pedig az etnikai nemzet táborában. A megbecsülés, és nem az elutasítás táborában. A bűnbánó, „Soha többé »csak én!«”, és nem a (szégyenletes) „Először a franciák!” táborában. A feltétlenül elfogadott Máság hívei, nem pedig a korlátozott kispolgárok között, akik csak a Hasonlót szeretik.

3. A MEGCSALT SZERELMES PANASZA

Amiért a zsidókat manapság felölöszögre vonják, az már nem a francia (vagy az európai) identitás megfontolása, hanem a mártíromság, amivel ők sújtják, vagy nevükben sújtani hagyják, a palesztin másságot. Nem ítélik már el a zsidók kozmopolita elhivatottságát, ellenkezőleg, inkább dicsőítik, és – nekikeseredett indulattal – azt vetik szemükre, hogy elárulják azt. Nosztalgiával emlegetik, hogy a zsidóság már nem olyan, mint volt –

néhány igaz ember, néhány másként gondolkodó, tiszteletre méltó kivételével, akik mint megszállott próféták, nem hagyják magukat megfélemlíteni, akik, vállalva minden veszélyt, helyénvalóan gondolkodnak. Ma már korántsem kérdőjelezi meg a zsidók nyugtalanító idegenségét, inkább csatlakoznának hozzá – éppen akkor, amikor a zsidók elhagyják régi ön-

magukat. A zsidók, mily sajnálatos! *időszertlenül* módon asszimilálódnak, pálfordulásukkal a bálványimádás bűnébe estek, egyetlen *Helyet* tartanak szentnek, miközben a felvilágosult nagyvilág túllép a határokon, és tömeges vándorútra indul. A zsidókat, ezen örök vándorokat nem vádolják már Európa gyökereinek pusztításával, hanem épp azon sajnálkoznak, hogy későn jövőként visszaestek abba az autochton állapotba, ahol az európaiak akkor voltak, amikor a lelkifurdalás még nem szorította vissza egójukat és nem készítette őket arra, hogy az egyetemes elveket a területi sérthetlenség fölé helyezték.

A katolikus egyházzal, amely bocsánatot kért mulasztásból, közömbösségből vagy erőszak útján elkövetett bűneiért, Barbara Spinelli, olasz újságíró, egy 2001 novemberében megjelent, jelentős visszhangot kiváltó cikkében szembeállította a *mea culpa nélküli zsidóságot*: „Ha van valami, aminek hiányát érezzük a zsidóságban, az pontosan ez: mea culpa azon tömegek és egyének irányába, akiknek vérükkel vagy száműzetéssel

kellett fizetniük azért, hogy Izrael létezessen”. Következésképp, Barbara Spinelli szerint semmi nem gátolja a mai zsidóság agresszív és barbár törekvéseit. Semmi lelkifurdalás nem szab gátat önelégültségének. Semmi nem áll annak útjában, hogy akarátát érvényesnek gondolja. Minden nép, minden állam, minden intézmény és minden céh szembenéz a múlttal, és érdemei mellett felsorolja tévedéseit is. Mindannyian tiltják, hogy bárkinek a megvetésére neveljenek és elszántan üzik a bűnbánat pedagógiáját. Mindannyian megvallják elkövetett, vagy elkövetni hagyott bűneiket. Mind elismerik, hogy a dolgok sötét oldalában is volt részük. Mindenki alázattal elfogadja a bűnösség civilizáló terhét. Mind megtanulják, hogy reflexív távolságtartással tekintsenek magukra. Mindannyiuk számára becsületbeli ügy, hogy kilépjenek saját magukból, és vad életerejüket korlátok közé szorítsák. Mindannyian szembeszállnak a benünk szunnyadó náciával. Mindannyian másnaposak. Mindenki, csak a zsidók nem. Ők az emlékezés és a jóvátétel kötelességét meg sem érzik. Büszkék arra, hogy *ők* az Öreg Kontinens Felettes énjé, és elfelejtik, hogy *nekik is van* felettes énjük. Elkényeztették őket a sok bocsánatkéréssel, s úgy érzik, nekik nincsenek kötelességeik. Szuverén hatalmuktól megrészegevedve, nemzetállami létükbe belehabarodva, a nemzetállamok nagy és bűnbánó dekonstrukciójának korában ők az egyetlen nép – jelenti ki Spinelli – mely az abszolút szabadság állapotában él. Ami annyit jelent, hogy úgy hasonlítanak a hajdani antiszemitákra, mint egyik tojás a másikra, s szerepüket minden zavar nélkül átveszik.

Ahogy Barrès² Dreyfust egy másik faj képviselőjének tekintette – jelenti ki ma a bűnbánat bajnokai – akképpen Izrael megátalkodottan áthágja az emberiség vallását, ahova Európa megtért, miután antiszemizmusának tudatára ébredt: „Bárki, aki egy ember életére, szabadságára, méltóságára tör, a borzalom érzésével tölt el minket, s

ez mindenben hasonlít arra, amit a hívő érez, ha idoljának meggyalázását látja” – írta Durkheim, hogy igazolja Dreyfus melletti kiállítását. És a politológus Emmanuel Todd ma megállapítja (vagy legalább úgy hiszi): „Az izraeliek egyre növekvő képtelensége, hogy az arabokat általában emberi lényeknek tekintsék, evidencia minden tévénező és újságolvasó számára”.

Csakhogy, amint azt Michael Walzer amerikai filozófus világosan kimutatta az amerikai Dissent magazinban megjelent cikkében (melyet

Betegesen túltengő emlékezettel állunk szemben, mely elnépteleníti a földet, és egy végletesen leegyszerűsített univerzumban csak a két archetípust hagyja életben: a nácit és az áldozatot.

egyetlen francia folyóirat sem tartott érdemesnek lefordítani): izraeliek és palesztinok között nem egy, hanem négy háború is folyik. A palesztin felőrlő háború a zsidó állam kipusztításáért (amelyet az öngyilkos merényletek éppúgy tanúsítanak, mint a visszatérés jogának követelése); a palesztin háború egy független állam megteremtéséért Izrael mellett; az izraeliek háborúja országuk védelmében, annak biztonságáért; és az izraeliek háborúja a települések megerősítéséért és a '67-ben elfoglalt területek legnagyobb részének megtartásáért. Úgy tűnik, „minden tévénező és újságolvasó” *vak*, mert nem látja ezt a négyféle valóságot (és az ezeket kísérő két belháborút) és csak az üldözők monoton és tűrhetetlen akcióinak *evidenciáját* figyelik megbotránkozva. A konfliktus szünet nélküli mediatizációjának hála, az első sorból figyelhetik az eseményeket: egyetlen folytatást sem mulasztanak el, mindent látnak, miközben – akár csak Emmanuel Todd – semmit sem látnak abból, ami van. Tekintetükkel végigsö-

pörnek az eseményeken, ahogy söpörkor a port kavarják fel. Mi ez: rosszindulat? Gyilkos humor? Nem: a radikális rossz üldözése, egalitárius düh, toleranciakultusz. Lényük legtiszteletreméltóbb részéből következik ez az optikai csalódás, amelyhez ragaszkodnak.

Attól féltünk, hogy az utolsó szó is a felejtés homályába vész, és íme, egy betegesen túltengő emlékezettel állunk szemben, mely elnépteleníti a földet, és egy végletesen leegyszerűsített univerzumban csak a két archetípust hagyja életben: a nácit és az áldozatot. Féltünk, hogy megmarad, vagy újra felbukkan a faji gyűlölet, és e félelemből egy burjánzó Anti-rasszizmus született, mely minden drámát – jelenkorit és történelmit egyaránt – újraködi az elfogadás és a megbélyegzés alternatívái szerint. Olyannyira kívántunk kifogástalannak mutatkozni és elkerülni, hogy megismétlődjön a történelem, hogy *mindenfelől* a történelmet láttuk ismétlődni. Megesküdünk: „Ezt soha többé!”, olyan szenvedéllyel, olyan meggyőződéssel, hogy végül már szünet nélkül csak *ezt* láttuk, s az emberi magatartásformák végtelen gazdagságát igába hajtottuk és egyetlen nagy ellentétpár fényében vizsgáltuk: szolidaritás vagy kirekesztés, nyitottság vagy etnocentrizmus. Egyszóval: olyannyira aggódtunk a Másságért, hogy a Másság alakja végül kitörölte az ellenség alakját. A palesztinok már nem az izraeliek ellenségei, hanem a velük szemben álló Másság. Hadban állni az ellenséggel: emberi lehetőség. Harcolni a Másság ellen: emberiség elleni bűn. Az első esetben politikai viszonyról van szó, ami kompromisszummal is rendezhető, minden maximalista törekvés ellenére. A másodikban rasszizmusról van szó, és mindennek, ami rasszista, el kell tűnnie. Az ellenség, bármily ádáz is a küzdelem, az általunk elismert táborban foglal helyet, míg a rasszista szavaival és tetteivel kizárja magát onnan. Az ellenség követeléseivel, sérelmeivel és még történelemértelmezésével is hagyhat teret a meg egyezésre. A rasszista követelései sokkolóak, sérelmei méltatlanok, és létezésének skandaluma büntetésért kiált. Konklúzió: ott, ahol a morál tel-

jesen átveszi az ellenség helyét, utóbbi a Másság ellenségének – azaz az emberi nem ellenségének – démoni formájában fog újra feltámadni. Ettől kezdve nincs helye semmiféle tárgyalásnak: ez jóvátehetetlen, s a törvény is ennek megfelelő lesz.

A bűn és a kiszolgáltatottság emlékétlő áthatva, szilárdan megvetettük lábunkat és úgy vártuk a gonoszt: itt már az antirasszizmus osztogatja csapásait, itt a legjobb szándékok rossztettei lepleződnek le. Maga az emlékezés parancsa kövezi ki, erényesen, az ideológia poklába vezető utat.

4. A VILÁG NYOMORÚSÁGA

Mint minden zsidó értelmiségi, mint minden látható zsidó, mostanában én is kapok kellemetlen leveleket. A 2002. április 7-i antiszemitizmus és terrorizmus ellenes tüntetés után egy felháborodott hölgy ezt írta nekem: „Végig kellett néznem, ahogy a rendőrség megmotozza azokat, akik át akartak menni az izraeli zászlók tömegén, amiket fiatal, kék-fehér sapkás, szent joguktól eltelt, túlfűtött fiatalok lengettek. A téren egy alig tíz éves kis „félvér” azt kiabálta láthatóan megremült társainak, akik igyekeztek őt visszatartani: »Bárcsak lenne egy kalasnyikovom, megmutatnám nekik!«. És jól tudtam, hogy közelebb érzem magam ennek a kis szerencsétlennek az igazához, mint az összes fiatalhoz, akik önelégülten, megvetéstől eltelve és bután ünnepeltek, kék-fehér sapkáikban”.

A szóban forgó „kis szerencsétlen” még nem fogott kalasnyikovot. Minden valószínűség szerint nem is fog majd, és megmarad a szóbeli provokációknál. Ám ez a perspektíva sem túlságosan megnyugtató, mert a nyelv, amit maga körül hall, és amit beszélni kezd, az iszlámizmus nyelve, és nem a progresszióé. Az osztályharc neki semmit sem mond, de a *dzsihád* magával ragadja. Hősei vallási alakok, és nem a forradalom ikonjai: inkább Szaladin, mint Spartacus vagy Che Guevara. Másik világban él, és ami már most feldühíti, az nem a világ proletárjait nyomasztó kapitalizmus és imperializmus, hanem a világ muzul-

mánjainak megalázása. Úgy nevelték, hogy Izraelt, mint az iszlám világ húzába szűrő fájdalmas tüskét, harapást tekintse. Már nem is anticionista, mert a zsidók az ő szemében és szavaiban – itt, vagy bárhol máshol – csak zsidók és semmi egyéb.

De a lázadó gyermek hiába fordul el a progressziótól, a progresszió hívei ezt *nem hallják meg*, és változatlan odaadással, mindent átható szeretettel dicsőítik lázadását. Ő maga a Másság, levélíró, Madelaine Gaudin szerint. És a még mindig termékeny ő, melyből a szörnyű Fenevad előjött, semmiképp sem hozhatja a világra a Másságot. A Másság és a szörnyeteg ontológiailag összeférhetetlenek. A szörnyeteg a Másság bőrét akarja, a Másság a szörnyeteg zsákmánya. A szörnyeteg ingerlékeny, a Másság érzékeny. A Másság ártatlan, és ha nem az, ha aljas dolgokat mond, és *nyíltan ellenségként* viselkedik, az mindig csak jogos védekezés; ha alávaló tetteket követ el, akkor ez reakció a reakciós szellemiségére, az apartheid biztonsági intézkedésekre, praktikákra, aminek áldozata; ha felmérgeződik, ez azért van, mert a kizsákmányolás és a kirekesztés kisemmizi, csavargóvá teszi és örökös páriálásra kárhoztatja; ha gyűlölködik (mint mondtuk), és emberek halomra lövöldözéséről álmodozik, ez azért van, mert jogait sárba tiporják Franciaországban és testvéreit meggyilkolják Palesztinában; ha hirtelen fanatikussá vagy bűnözővé válik, ezt megalázott léte váltja ki belőle, amire a Gaudin-félék vagy a „cionisták” kárhoztatják. Az előbbieket tisztában vannak méltatlan voltukkal; bűnbánó bírókként a mellüket verik; az Ugyanolyanság képviselői illően bánják bűneiket; a tősgyökeres franciák úgy kúrálják ki bennszülött arroganciájukat, hogy a nemzeti történelem minden ikonját megvizsgálják és leltárba veszik. Egy országban születettek, ezért a tarkaság megváltására vágyanak. Meg vannak keresztelve, de fújnak a plébánosra és az iszlám fátylat pártolják az iskolában. Kényelmetlen nekik apáik öröksége, ezért kivetik magukból a törzsiséget és befogadják Európát, a nagyvilágot, a bolygókat, és mit sem adnak saját

múltjukért, amit a kokárda, a katonaság, a kolonizáció és a kollaborálás fémjelez. Ellentétben persze a „cionistákkal”, akik Izrael etnikai, vallási tisztaságát védik, azaz Saront, azaz Hitlert támogatják, tanúságot téve az egyetemes erkölcs iránti érzéketlenségükről.

Hitler mindenütt jelen lévő árnyéka szegyenbe hozta az antiszemitizmust – ha ezt a jogok birtokosai hangoztatják – és kiszolgáltatta Izrael nevét azok dühödt figyelmeztetéseknek, akiknek csak a *szegyenük* van. Másképpen szólva: ha igaz az, hogy a népiptás végleg és visszavonhatatlanul diszkreditálta Edouard Drumont³ ostromlott várról szóló vízióit – mint azt a La Grand Peur des bienpensants⁴ szerzője elismerte – Bernard Lazare-nak⁵ ebből nem sok haszna volt. A hajdani dreyfusard, a Cionba való visszatérés egyik első szószólójának követői ma gyakran éppúgy nacionalista és reakciós szegyenbe süllyedtek, mint a „Franciaország a franciáké” szlogent feltaláló szerző epigonjai.

Nyugtalanító, hogy egyszerre állítják pellengére a francia zsidók nagy részét és a francia ideológia hajdani démonait. De meglehet, hogy az e mögött lakozó gondolat végül is nem olyan új, ifjonti, eredeti. Meglehet, hogy visszanyúl – túllépve a rövid időszakon, amikor a Nyugat a rasszizmus nyelven beszélt – ahhoz a diskurzushoz, mely azzal vádolta a kiválasztott népet, hogy a többi nemzet felett állónak hiszi magát és visszautasítja a jó hírt, minden emberi lény közös identitásának örömhírét. Lehet, hogy a „hús szerinti” zsidóság antikori elítélése annak partikularizmusa, kizárolagossága, nemzeti önzése, s – a náciizmus egyre áthatóbb traumája nyomán újraéledő – zárt testvérisége miatt új és ellenállhatatlanul modern hangsúlyokat kap. Lehet, hogy a rómaiakhoz írt levél ama kijelentése visszhangzik, miszerint Izrael önmagától eltelt népe kivonja magát az általános emberi szabályok alól, kivételesnek tartja magát a nemzetek között, tagadja az emberek egyenlő méltóságát és csak a saját törvényének engedelmeskedik. Meglehet, hogy a humanizmus vallásának e hirtelen számonkérése és a paradox anti-

rasszista gyűlöletkeltés tudattalanul meghosszabbítanak egy régi teológiai vitát. Lehetséges – és ez szörnyű feltételezés –, hogy e bűnbánó bírák képtelenek eltélni a fajok harcának és a legalkalmasabb túlélésének „tudományos” hitét, vagyis Szent Pált aktualizálva (vagy inkább csak újrashasznosítva), felróják Ábrahám utódainak, hogy megátalkodnak dinasztikus igényeikben és ragaszkodnak a vér szerinti kapcsolathoz, amikor a szívek egyesítését kínálják neki.

Meglehet. Mindenesetre, akárhogy is van, nem szabad összekeverni a sérelmeket. Nem szabad a francia antiszemitizmus újraéledésének tekinteni a most fellángoló zsidóellenes erőszakot Franciaországban. Ez az arab-muzulmán eredetű, nyílt, leplezetlen erőszak – amelyet elhallgattak, mert nem lehetett a mélyfrancia „kis fehéreknek” tulajdonítani – ha szó szerinti helyeslésre nem is, de egyetértő fogadtatásra, jóindulatú értelmezésre, szalonképes fordításra talált a Gaudin-féle antiszovinizszták részéről, akik ma azt skandálják: „Mindannyian emigránsok vagyunk!”, vagy azt, hogy „Idegenek, ne hagyjatok egyedül minket a franciákkal!”. Ahogy tegnap azt skandálták: „Mindnyájan német zsidók vagyunk!” És akik levonták a történelemből ezt a feddhetetlen, nagylelkű tanulságot: történjék bármi, mindig a Másság pártját kell fogni.

Alain Finkielkraut: Au nom de l'Autre. Réflexions sur l'antisémitisme qui vient

© Editions Gallimard, Paris, 2003

Jegyzetek

- 1 Georges Bernanos (1888-1948) Francia katolikus író.
- 2 Maurice Barrès (1862-1923) Francia író, újságíró, akadémikus, nacionalista, antiszemita nézetek pártolója.
- 3 Edouard Drumont: (1844-1917) francia antiszemita újságíró, a Francia Antiszemita Liga megalapítója, Dreyfus ellenfele.
- 4 La Grand Peur des bienpensants : Georges Bernanos esszékötete.
- 5 Bernard Lazare (1865-1903): francia zsidó kritikus, publicista, Dreyfus elszánt védelmezője. (A fordító jegyzetei)

LAURENT SAGALOVITSCH

Mihez képest?

Két zsidó találkozik sok év elteltével egy kávézóban.

– Na, mi történt veled?

– Velem semmi különös.

Még mindig üzletelek. És veled?

– Elhatároztam, hogy elmegyek Franciaországból.

– De hova?

– Ausztráliába.

– Ausztráliába? De az nagyon messze van!

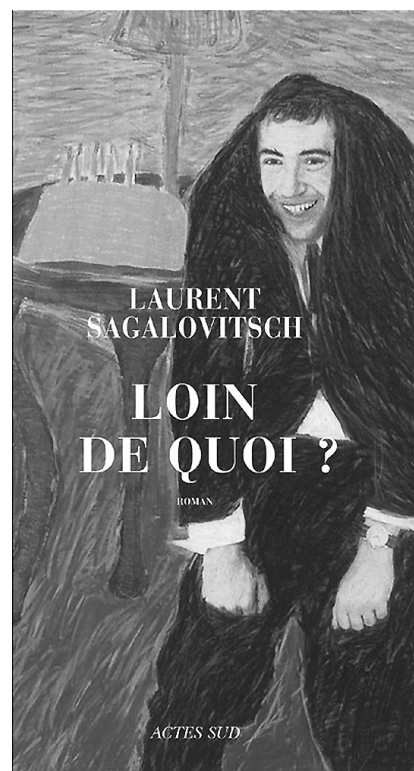
– Mihez képest?

Amikor a széder este után bejelenttem a szüleimnek, hogy elmegyek Franciaországból Kanadába, hogy ez végleges, hogy ez így lesz, hogy jól átgondoltam, anyám csak ezt ismételte: Kanada, Kanada, mintha egy távoli unokatestvér lenne, aki a múlt homályából bukkan föl, megtudhatnám, mihez kezd a fiam Kanadában, pihe-nék, mama, feltöltődöm, élek, ebben az országban megfulladok, minden olyan kicsi, olyan alattomos, olyan kiszámítható, már nem bírom elviselni a franciákat, az állandó nagyképűségüket, a vezetési stílusukat, a szmogot, a zajt, a buszon összezsúfolt embereket, a metró bűzét, nézz körül mama, annyira fáradt ez az ország, vérszegény, szomorú, halott, haldokló, mert Kanada talán jobb? hogy lehetne ennél rosszabb, mondta papa, igaza van Simonnak, ezerszer igaza, ez az ország a vesztébe rohan, én mindig is mondtam, harminc éve ismétlgetem neked, ha akkor rám hallgattál volna, Brüsszelben telepedünk le, tudod, hogy összeviSSza beszélsz, Georges, néha komolyan azt hiszem, hogy Alzheimer-kóros vagy, elég, idegesítesz, mindenesetre Simon, tudnod kell, hogy öregapádra mindig számíthatsz, menj, persze menj csak ebből az országból, itt nincs jövőd, ne bánd, hogy elmész: még a focibajnokságunk is egyre jobban hasonlít egy gyermek-

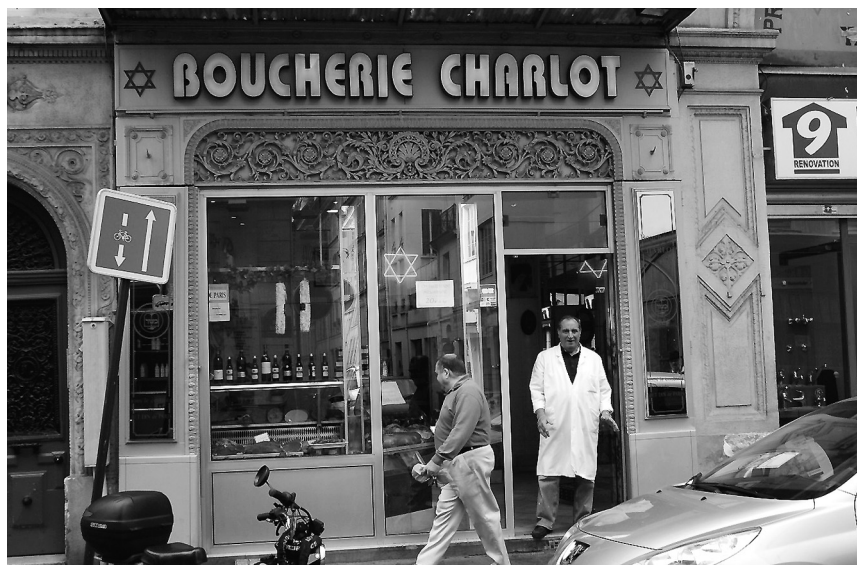

kórházhoz, biztosíthatlak, hogy ha nem lennének az üzleteim, azonnal veled mennék, az üzleteid, te milyen üzletről beszélsz, meg tudnád nekem mondani, Georges, milyen üzletről, én nem látok itt semmilyen üzletet, nem-látom-őket, hiába nézem a bankszám-

lakivonatát, semmi nincs rajta, mondd fiam, te hallottad csörögni a telefont, mióta itt vagy, miért költöttünk be még egy vonalat, még most sem értem, Georges, hirtelen aggódni kezdek, ez a csend félelmetes, biztos, hogy jól leraktad a kagylót, lehet, hogy most szalasztod el az évszázad üzletét, tudod, hogy most azt vette a fejébe, hogy vesz egy faxot, hogy úgymond növelje az üzletei számát, miért nem rögtön az internetet is, ó, most már elég, elkese-ritesz, már elmagyaráztam neked, hogy ha manapság életben akarsz maradni ebben a kap-

italista dzsungelben, kell egy internet előfizetés, minden beszállító ezt mondja, Sagalovitsch úr, ha nem akar eltűnni a nyilvántartásunkból, feltétlenül kell internet, de milyen internet, Georges, faxot sem kapsz soha, mondd csak fiam, megtudhatnám, miből fogsz megélni Kanadában, vagy ez szupertitkos, mint mindig, legalább találtál állást, tudod, hol fogsz lakni, Léával mész, ne aggódj mama, fogok találni, persze fiam, milyen ostoba vagyok, egész Montreál tud a fiam érkezéséről, nem Montreálba megyek mama, hogyhogy nem Montreálba mész, de Simon, épp az előbb mondtad, hogy Kanadába mész, teljesen össze akarsz zavarni vagy mi, ah, erről jut eszembe, még mielőtt elfelejttem, elmentem André-hoz ma délelőtt, a vérnyomásom megint emelkedett, rossz előérzetem van, nem vagyok stabil, az utcán, kérdezd apádat, nem járok egyenesen, mama, tényleg Kanadába megyek, de nem Montreálba, hanem Vancouver-be, hol az a Vankövér, Vancouver, mama, a nyugati parton, a Csendes-óceán partján, nem messze Seattle-től, nagyon jó a Csendes-óceán, mondd csak fiam, nem találtál olyat, ami messzebb van, biztos, hogy jól utánanéztél, csalódtam benned, ki tudja, talán eljövök bosszantani Vanká-várba, végülis mennyi, két hét repülővel, talán három, jöhetnék minden második hétvégén, hacsak öreganyád nem kap addigra szívinfarktust a repülőn, hagyd abba mama, könyörgöm, csak próbálj meg megérteni, ha itt maradok, az olyan, mintha a saját síromat ásnám, nem vagyok boldog itt, körbe-körbe forgok, unatkozom, nem akarom elszúrni az életemet Párizsban, értem, persze, hogy értem, nem akarom, hogy az én Simonom boldogtalan legyen, de magunk közt szólva, mondd fiam, mit tett veled Franciaország, hogy így utálod, vagy talán nem is Franciaország elől menekülsz, hanem anyád elől, ez az igazság, előlem menekülsz, ugye, ennyire rossz anya voltam, mondd, nem törődtem rendesen veled, tényleg

Fotó: Szabó Alida

Kóser húsbolt Párizsban

Párizsi kávéház

ennyire gyűlölsz, hagyd abba, mama, ha belegondolok, mennyi áldozatot hoztunk apád és én, ne kelts benne büntudatot, mondta papa, már nem kisbaba, és hol itt a tragédia, néha majd meglátogatjuk, nekünk is jót tesz majd, persze Georges, és miből, a te mondvascinált üzleteidből, vagy tán az adósságaidból, tudod, hogy megint kölcsönkért Danieltől, szégyen, szégyellem magam, már föl se merem hívni, esküszöm, fárasztasz, elmegyek, lemegyek a sakk-klubba, ez az, menekülj csak, menj, hagyd egyedül a fiammal, hozz két bagettet Georges, teljes kiörlésűt, ha a gyógyszerár felé mész, hozz nekem xanaxot, már majdnem elfogyott, a recept az éjjeliszekré-

nyen van, egyél legalább itt, fiam, taramát süttöttem, és nézd csak milyen jó anya vagyok, még a sakterhez is elmentem kolbászért, micsoda rabló ez is, nem bírom elviselni, nem lehet, mama, sajnálom, randim van, nem maradhatok, nem baj fiam, ha randid van, megértem, becsomagolom a taramát, mama, ne vitatkozz, a végén még megsértesz, vidd el, apád nem szereti, amúgy semmit sem szeret, nem is értem, miért főzök, ha egy tablettát tennél a tányérjára, biztos, hogy azt is szó nélkül lenyelné, biztos a hideg belső az oka, ne nevesd ki az apádat, öregszik, tudod jól, én is fáradt vagyok, érzem, hogy motoszkál bennem valami, éjszaka a szívem mintha ki akarna ugrani, tak-tak-tak, André azt mondja, ez semmi, de én mégiscsak aggódom, te meg tényleg elmész, de visszajövök, mama, a temetésemre, ugye, hagyd abba mama, igazad van, de azért sokkoló, legalább szóljál a húgodnak és az öcsédnek, még nem mama, ilyen barbárt mint te életemben nem láttam, megint összevesztél Daniellel, dehogyis mama, na menj, nem akarom, hogy lekésd a randidat, puszi-lom Léát, gondolom, ő is veled megy Ványkóverbe...

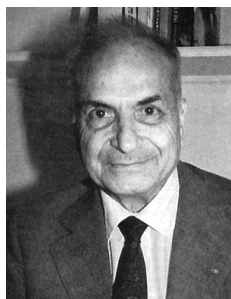
Laurent Sagalovitsch: Loin de quoi?
© Editions Actes Sud, Paris, 2005.

ANDRÉ CHOURAQUI

A szövetségek Szövetségének felkutatása*

A zsidók, a keresztények és a muzulmánok Istenét számkivetették, ez a számkivetettség a mi megosztottságunk eredménye. A szövetségek Szövetségének felkutatásával azt szeretnénk elérni, hogy a három vallás közt *teljes* legyen az elismerés, és *valódi* a megbékélés, hiszen mindhárman vallják a Biblia Elohim-át és megtartják a Tízparancsolatot.

Az Egyház évszázadokig az Új Izraelnek tartotta magát. Most, hogy Izrael feltámadt, hogyan tegyünk különbséget Izrael Állama és azon Izrael között, mely a Biblia, az Újszövetség és az iszlám gondolatvilágában lakozik? Csakis úgy, hogy meghatározzuk, mi Izrael: minden ember, aki hallja és beteljesíti a Biblia Istenének szavát. Az Új Izrael ma magában foglalja nemcsak az összes zsidót, keresztényt, muzulmán, hanem minden embert, aki hallja és teljesíti a béke és a szeretet akaratát. A Biblia a Szövetség népének elfogadására hív. Az izraelieknek – akik a kontinensek és a kultúrák találkozásánál új identitásukat keresik – nem lesz más választásuk, mint közreműködni az emberek összebékítésében a szeretet egységének ideálja jegyében. Zsidók, keresztények, muzulmánok nem hihetik többé, hogy bármelyik vallás a többi felett áll, egyetlen felsőbbségük az lehet, ha a legszegényebbek, a legelesettebbek egyete-

mes szolgálatába állnak, hogy közösen új világot építsenek, mely végre méltó lenne az ég, a föld és az ember Teremtőjéhez.

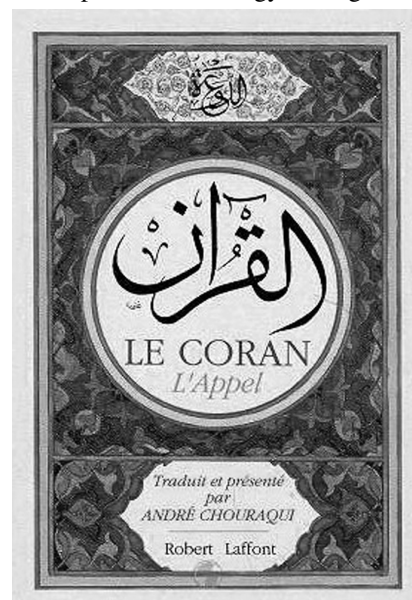
Magunkkal és a Biblia Istenével – akit szolgálni kívánunk – szembeni feladatainkra felszólítva vissza kell térnünk forrásainkhoz.

Amint láttuk, a Szövetség, *Berit*, ontológiai összefüggésben áll a Teremtéssel. Ez, *Beria*, nem létezhet, csakis a másik hatalmának köszönhetően. A Szövetség, lényegénél fogva, nyitás a Másik felé. Ha minden ember megnyílna a Másik felé, megváltozna az élete, csakúgy, mint a családjáé, s a közösségé, melyben él. Ebből következik a gondolat pluralizmusának követelménye, amely elfogadja a tények sokrétűségét, mert ez utóbbi irányítja az egyetemes üdvözülés folyamatát.

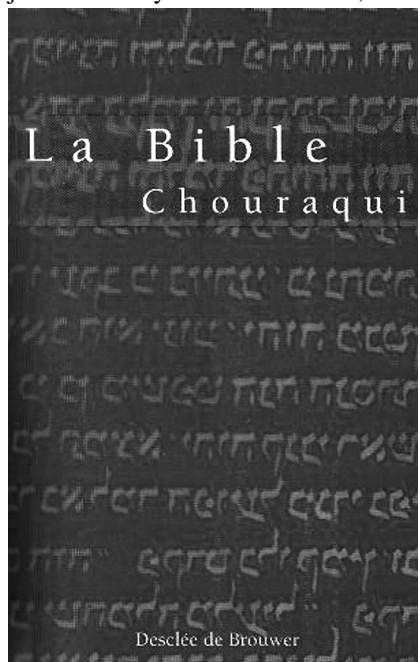
Első feladatunk az, hogy ne emeljünk bálványt ambícióinkból, hi-

tünkől vagy dogmáinkból, és ne hagyjuk magunkat az ezekből épített gettókba zárni. Ne feledjük, hogy a tíz parancsolat közül az első a szabad emberekhez szól, a minden szolgaságból megmentettekhez, beleértve a tudatlanság, a megvetés, néha a gyűlölet szolgáját is, mely utóbbi minden szegregáció következménye.

Az iskolának megvan a maga felelőssége a szellem bezárkózásában. Ez a parancs tehát egyre sürgetőbb

mindazoknak, akik a világ jövőjéért aggódnak, különösen az oktatóknak, akár vallásosak, akár világiak. Véget ért az az idő, amikor az ember veszély nélkül bezárkózhatott a gettóba, amelyben született. A vallások összevetése rendszeresen tanítandó a világi iskolákban is. Másrészt a vallásos iskoláknak ügyelniük kell arra, hogy a spirituális oktatás ne azt üzenje, hogy csak egyetlen vallás van a világon. A Tízparancsolat az egész emberiségé. A diákoknak joguk van tudni, a tanítóknak pedig kötelességük tanítani, hogy miként értelmezték és élték meg

* Részlet a szerző Les Dix Commandements aujourd'hui (A Tízparancsolat ma) című művéből. Éditions Laffont, 2000.

a parancsolatokat évszázadokon át a vallások, felekezetek és különböző közösségek – minden kultúrában.

Nem arról van szó, hogy a hitoktatást kötelezővé kell tenni a világi iskolákban, még kevésbé arról, hogy egyházi iskolává alakítsuk ezeket, hanem arról, hogy az iskolai tanmenet minden szintjén be kell vezetni a világ nagy vallásainak oktatását, mert ezzel kulcsot adunk a diákok kezébe a jövő – és önmaguk – megismeréséhez. A pedagógusoknak le kell rombolniuk az évszázadok alatt épített határokat Kelet és Nyugat között, a kulturális világok között. A vallások és kultúrák összehangolása elősegíti az oly gyakran elfeledett Tízparancsolat beteljesülését. Azon vallások felvirágzása, melyek oktatják a Tízparancsolat, az egész emberiség javát szolgálhatja. A szövetségek Szövetsége és a – hosszú időn át ellenségeskedő – testvérvallások szövetsége lehetővé tenné, hogy megnyíljunk a világ realitásai, s a tudományos és technikai felfedezések irányába, melyek napról napra módosítják az univerzumról alkotott képünket.

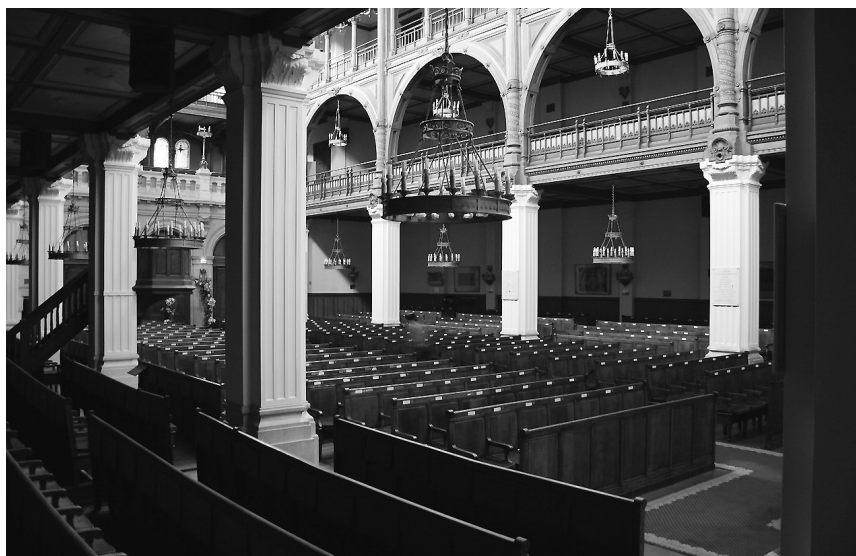
Hogy a világbéke utópiája győzedelmes valósággá váljon, az embereket oktatni kell, és fel kell készíteni arra, hogy visszatérhessenek abba a paradicsomba, melyből saját magukat üldözték ki. Holnap minden embernek, bárhol is jöjjön is, új szemmel kell néznie a valóságot; ezért le kell győznie félelmeit, ösztöneit, vágyait és évezredek szokásait. A Tízparancsolat utat mutat nekik.

(...)

HA A VILÁG AKARNÁ

A világ megváltása – Izrael prófétáinak, Jézus-Krisztus apostolainak, Mohamednek és kísérlőinek álma – mára megszűnt jámbor álomnak lenni, mely csak az ígért fellebbezésben lelhető fel. Követelménnyé vált, mely nemcsak az emberiség, de bolygónk életben maradásának is feltétele.

Álmom az, hogy a vallások, melyek ez idáig erőteljesen fékeztek, most gyorsítsák az emberiség menetét eredeti egységének beteljesülése felé. Az úrhajósok, akik az ég útjait járják és földi bolygónk kerekességét kémlelik, sosem észleltek ott határokat. Szaba-

Fotó: Szabó Alida

Párizsi zsinagóga

duljunk hát meg a határoktól, minden határtól, melyek közé bezártuk magunkat, és amelyeket legfőképpen saját egoizmusunk vont körénk. Így léphetünk ki a rabszolgaságból. Szabadulásunk kulcsa bizonyosan a Tízparancsolatban van. Olvassuk újra, és váljon számunkra vakmerőségében élet-szabályunkká, lendületességében legyen ez az elszakadás, a fény és a szeretet egyetemesége.

Képzelnék el

egy világot, ahol a Tízparancsolat kilépne a mozdulatlan sziklából, amelybe Mózes bevészte, ahol a Lét Transzcendenciája, az ég és föld teremtménye megtestesülne, és minden ember szívében élne,

egy minden szolgaságból egyetemesen felszabadult világot, ahol minden bálvány eltűnne a Lét valósága elől, ahol a modern ember nem lenne alárendelve az elképzeltnek, sem rabja a virtuálisnak, nem lenne minden transzcendencián kívül, amiért nem tudja felismerni és csodálva szemlélni annak szépségét és valódi fényét, aki *fenn van a mennyekben, lenn a földön, vagy a föld alatti vizekben,*

egy igazságos világot, ahol az apák és fiak bűneit egyenlően büntetik, míg az igazak, a teremtmény harmónia őrzői felvirágoznak,

egy világot, ahol senki sem hivatkozna a transzcendenciára, hogy elrejtse a bennünk rejlő borzalmakat, ahol a

Lét csodálatos misztériumát valóságának igazi tündöklésében csodálják,

egy világot, ahol az emberek pihenése nem illuzórikus örömeiben merül ki, melyek elidegenítik épülés helyett, elnyomva gyermekeit, szolgálait, állatait és az idegeneket, akik körbeveszik, és romboló munkája által magát a Földet is,

egy világot, ahol a generációk az időseket és a környezetet tisztelve követik egymást, nem pazarolva az egyetemes örökséget,

egy világot gyilkosság, háború nélkül, egy világot házasságtörés nélkül, egy világot lopás, csalás és korrupció nélkül,

egy világot hazugság nélkül,

egy világot féltékenység és mohóság nélkül, ahol mindenki elégedett lenne a neki rendelt étellel és boldogsággal.

A Tízparancsolat zsenialitása, hogy benne rejlik az egyetemes etika általános kódja. Benne van az ég és a föld minden valósága, valamint az egész emberiség minden állapotában, munkáiban és pihenéseiben, szenvedélyeiben, öldökléseiben, paráznságaiban, lopásaiban, hazugságaiban és telhetetlen vágyaiban.

A Tízparancsolat megnyitja számunkra az utópia kapuit, s mára legfőbb feltétele túlélésünknek. Magába foglalja az emberi *kötelességek* Egyetemes Nyilatkozatát, hogy felépítsük a világot, és végre megbékítsük az embert az emberivel.

Adj a Isten, hogy ez az antik utópia életre keljen a nap alatt.

ALBERT MEMMI

Sóbálvány*

Albert Memmi, arab anyanyelvű, franciául alkotó zsidó író. 1920-ban született Tunéziában, francia középiskolába járt Tuniszbán, egyetemi tanulmányait Algírban, majd a Sorbonne-on végezte. Munkásságának középpontjában a három kultúra találkozása áll. Pártolta az arab országok függetlenségi mozgalmait, de a függetlenné vált Tunéziában nem volt maradása. Legismertebb műve a *Gyarmatosító és a gyarmatosított arc képe* (Portrait du colonisé, précédé du portrait du colonisateur), Sartre előszavával látott napvilágot 1957-ben. A *Sóbálvány* (La Statue de Sel) első, önéletrajzi ihletésű regénye, 1953-ban jelent meg Albert Camus előszavával.

szédasszony, Joulie, akinek Touira nevű lánya segédkezett, egész nap sürgölődtek, szívtották a tüzet az agyag főzőedény alatt, néha a szobákba is benyitva készítették az ételeket két napra, épphogy megelőzve a sabbatot hirdető első csillagot. A szobába öt órakor leszálló félhomály új rendet talált: megrakott asztalt, horgolt fehér asztalterítővel letakarva, sárga nárciszoktól díszelgő komódot, fehér takaróval fedett ágyat és kanapét. A nagy réz gyertyatartó és a két föníciai kézilámpa helyettesítette a petróleumlámpát. Sustorgott az olívaolaj, és időnként felsercenve megremegette a falakon a finom és szokatlan árnyakat. Sabbatkor a fény is kevésbé volt ismerős. Melegvízben megmosakodva, megfésülve és kiöltözve vártuk apámat, aki a szokásosnál hamarabb tért haza. Előbb borbélyhoz ment, és borotváltan, fésülten, sabbathoz illően jelent meg, munkaruhája ellenére. Nehéz kulcsait a komód márványlapjára tette, aztán narancsot, édes citromot, vagy datolyát és magokat, nagy csomag pirított csicseri borsót vett elő zakója mély zsebeiből, meg egy kisebb csomag pisztáciát, melyet átnyújtott anyámnak. Péntek esti barátaink egymás után érkeztek, a szappanos Didakh, az órás Hmainou, és néha Joules, a háztulajdonosnő fia, aki jobban szeretett minket az anyjánál. Apám, fessen, lesimított hajjal, jázmintól illatozó orcával, boldogan és kipihenten, törökülésben ült a kanapén. A férfiak rakit ittak kis pohárkákból, hozzá húsgombócot, csicseri borsót, répát és erősen fűszerezett párolt tököt ettek. Ínyencként ízlelgettem azt a pár csepp alkoholt, mellyel gyakran megkínáltak; és mivel az ünnep elhúzódott, szemhéjam elnehezült és kicsit részeg is voltam, mire eljött a vacsoraiddő. Nem emlék-

szem, hogy valaha is ágyba jutottam volna péntek este; az asztalnál alhattam el, ahogy Kallát is gyakran láttam elaludni ott, akinek fehér arca eltűnt csodás fekete haja mögött.

Ha az ember gondtalan, az álomnak mézíze van. Ébredésnél nyugalom, szokatlan és teljességgel boldog reggel várt ránk – azzá tette apám jelenléte és anyám nyugalma. Sokáig maradtunk az ágyban, bonyolult ugrásokhoz kaptunk atyai segítséget. Aztán, mikor felbosszantottuk és elüldöztük apánkat, fejfelé néztük a világot, lábunkat a falnak támasztva, felségesen beleszédülve a tériszonyba. Ó! A szombat reggelek! A szobában, a tágra nyitott ablaknál, a kéken elterülő ég lassú fehér fellegeivel, a végtelen egyetemben úszva a tűző nap alatt, mint azokban az álmokban, ahol emelkedni éreztem magam a nyitott ég felé, tüdőm és szívem oly tele volt... Ilyen távlatból is fáj még a szombat reggelek emléke. A nárciszok keserű és súlyos illata, ahogy aranylóan kinyílnak az átlátszó üvegben – egész életemben a gazdag ünnepeket idézik.

ALBERT MEMMI

*Szokás szerint ma reggel...**(Selon mon habitude...)*

*Szokás szerint ma reggel imádkoztam egyet
Kértem Istenemet
hogy a Rasla gyerek orrát kurtítsa meg
Slomónknak rövidebb lábát meg nyújtsa meg
Ha adott gyereket
hát most szerelje meg ez mind az Ő hibája
Kapott tőlem az Úr időt gondolkodásra
a szieszta utánig
Már hat óra lehet
nem várok itt hiába
szokás szerint ahogy tizenöt éve már jól berúgok megyek*

* Albert Memmi: La Statue de Sel. Éditions Corréa, Paris, 1953. Részlet a memoárból

Apám lassan fejezte be ünnepi készülődését, néhány csepp kölnivizet hullajtott fénylő hajára. Én is mindig szerettem volna ugyanezt a rituálét végigcsinálni, de aztán mindjárt tiltakozni kezdtem: a kölni csípte a szemem és a hajtövem. De késő volt: „Hagyd már magad, nagy számár, jót tesz a bőrnek.” Anyám sietve felöltöztetett és mindig megkérdezte apámat: „Viszed a fiadat?” „Velem jössz?” – kérdezte apám, mintha visszautasíthattam volna a hét legnagyobb örömét. Aztán megvártuk a hű Josephet. Tíz éve apám egyetlen munkása volt, megtagadta olasz származását, nevét Giuseppe-ről Josephre változtatta, és a család tagja lett. Az üzletben bizalmi ember volt, és társ az ünnepnapokon. Amikor egy nap arról beszélt, hogy megnősülne, apám olyan heves ellenállást tanúsított, ami mindnyájunkat meglepett. Homályosan megérezték, hogy Joseph a felesége tulajdona lenne, és újra Giuseppevé válna: olyan ügyesen csinálta mindezt, hogy Joseph aggregény maradt. Esetlenül, meglepően festett szombati öltözké-

Uram, halaszd meg Bédusát

(Seigneur, fais mourir Bédoucha)

Uram, halaszd meg Bédusát
Uram, holnap csütörtök,
a születésnapom.
Ajándékozz meg engem,
szerezz kis örömet:
halaszd meg Bédusát.
Kegyetlen ember ő,
nem féli Nevedet,
nem röstelli a húst is
a halastálból enni.
Khamusz mesélte el,
hogy tilosat evett
pont Bédusa miatt
egy arab kricsmiben.
Igaz még ittak is
hogy Nisan Ifthikar
ünnepét jól megüljék.
Zsinagógába lábát
nagyritkán teszi be,

s ha adakozik is,
alszik csak vagy vihog,
míg tanítónk beszél.
Rossz szomszéd ez, Uram,
szemérmetlen, az este
meglesi a ruhátlan
nőket lenn a pataknál.
Kaviccsal hajigálja
szeméthordáskor a
szegény macskákat is.
S végül tudj róla, hogy
kis pénzzel tartozom
neki, s nincs egy vasam se.

Szerezz hát örömet,
Uram, neked csekélység,
de száz dénár nekem:
a születésnapomra
halaszd meg Bédusát.

Fotó: Szabó Áldá

ben, szegény ember ápolt, szép ruhában: bézs zakóban és nadrágban, műselyem sálban, melyen a túl meleg vasaló nyomokat hagyott. A háziasszonyaink rosszul vasálnak, sietnek, vagy túl jól akarják csinálni, nagyon rányomják a vasalót, hogy a használt ruha újnak tűnjön, mintha ez ellensúlyozhatná a viseletességét. Ha Joseph véletlenül későn érkezett, apám ingerült lett. Joseph szó nélkül elfogadta a dorgálást, és örökösen hordott átme-

Kóser pékség, Párizs

neti cipőjét bámulta. Jól tudta, hogy hibázott. Bodineau-hoz kellett mennünk bőrt választani, aztán Safratihoz, hogy ostort készítsen. Joseph nem tiltakozott, mondván, hogy a bolt nem az övé, hogy a szombat szabadnap, hogy ő ilyenkor szabad. Ahogy apám, ő is a bolthoz tartozott, és a bolt tartott el mindnyájunkat.

Az utca lustán pihent, mint egy fiatal lány egy rózsás reggelen. Már réggen odahagytuk a zsinagógát a beszélgetők kedvéért, de a szombat reggel szent maradt. Nemesnek és tisztának éreztük magunkat, és a jól öltözött dologtalanok biztonsága járt át bennünket. Aztán hívekkel találkoztunk, akik épp a templomból jöttek és a lágy nap-sütésben kószáltak, ujjakkal szorítva könyvüket és kis talit-táskájukat. Arcuk visszhang nélküli, kövéren és boldogan haladtak sietség nélkül, legalább annyira biztosan az egyetemes harmóniában, mint abban, hogy hazatérve virágok és illatok, jól megterített fehér asztal várja őket.

Tizenegy óra felé, mikor sétánk már a vége felé tartott, feltűntek a ragyogó Bodineau-üzletek, melyek elhelyezkedésükkel, méretükkel és luxuskirakataikkal uralták a negyedet. A főbejáráshoz magas lépcső vezetett, két oldalon két kirakat, mindegyik akkora, mint a szobánk, s ezek győzedelmesen tükrözték vissza a városra a nap sugarait. A jobboldali kirakatban egy mesés állat lakozott, mely része volt a sabbati varázslatnak: egy egész ló volt, új, aranszegecsekkel kiverit

bőrszerszámmal, csillogó szemmel, büszke nyakán vörös és fehér fonalakkal. Hosszasan csodáltam, anélkül, hogy túl közel mentem volna, apám kezét szorítva. Később csodálkozva tudtam meg, hogy vannak olyan emberek, akik nem szeretik a cserzett bőr szagát. Ez az egyik meghatározó szag számomra. A nagy családi ágy alatt állandóan mindenféle fajta bőrök hevertek, és a hosszú nyári szieszták során, az üzletben nyersbőrhalmonokon aludtam, ezek vezették álmaimat. Képes vagyok újraalkotni a világot, és róka-ként bolyongani benne, követve a francia állatbőrök meleg és férfias szagát, a fehér bőr fanyar, nehéz és zsíros szagát, a friss és rothadó dohos bőr szagát, a megfeketedett borjúbőr keserű mandulaszagát.

Nabeul-ben sok a fazekas

(A Nabeul ville des potiers)

*Nabeul-ben sok a fazekas
bódé-sort ha jár az utas
Nuraddin Szalamnak fia
asszony-korsót gyárt úgy biza
mindnek szeme egy-egy virág
kenderkócból fonja haját
libanoni fagyöngy kerül
két sorba derekuk körül*

*Simogatja dédelgetve
gömbölygeti faruk egyre
keblek gyöngéd íveit
mellet latol kerekít
aztán befedi az emlőket
Megeleveníteni őket
belelehel az orrlukukba
mindet kirakatba rakja*

*Ám ha pimaszul bármelyik
kétesen mosolyog kacsint
jaj lesz neki de úgy biz ám
halál fia az a leány
Lángot szór a mester szeme
üvölt mennydörörve ne te
Én vagyok Teremtő Atyád
megtanulod az angyalát
az élet nem mulatozás
mars az agyagba nem vitás*

Lackfi János fordításai

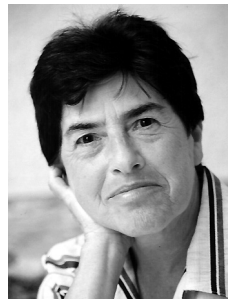
SZÉCSI ÉVA

Másképpen szeretem

Amikor tizenkét éves Eszter lányom Ferihegyen, az útlelvizsgálat előtt elkezdett bömbölni, hogy „Nem akarok Párizsba menni! Nem akarok!”, az egész reptér rajtunk röhögött. Egyébként Eszter volt az egyetlen gyerek a gépen. Párizsba tekintélyes külkeresek, delegációk, boldog „kiküldöttek” utaztak – 1978-at írtunk –, legjobb öltönyeikben, ruháikban (nők kevesen), és amikor az Orly repülőtérén ráléptek a mozgólépcsőre, széles mosoly ömlött el az arcukon. (Amikor később én vártam a Pestről érkezőket, azonnal megismertem őket, mert ennyi boldog embert ritkán látam).

Akkor viszont, amikor Eszter zokogva szállt fel a gépre, éreztem, hogy nálunk zűrök lesznek. Lányom egyetlen szót sem tudott franciául, a Sevres-i Nemzetközi Iskola előkészítő osztályába vették fel, nagyobbik lányom, Babette Pesten maradt érettségizni. Házunk előtt ott állt elődöm, Hável József ütött-kopott kék Peugeot-ja, de nem volt jogosítványom. Pesten az ATI-nál ötször buktam. Amikor lementem a pékhez kenyérért, az tüntetően visszakerdezett, mert nem tetszett a külföldi kiejtésem. A metróban felsültem, mert tíz jegyet kértem (úgy hallottam az olcsóbb) és nem „carnet”-t. Amikor pedig felhívtam egyik félig-magyar, félig-francia ismerősömet, hogy megérkezem, tudósító vagyok, az ingerülten kiabálta, hogy már eddig is sok baja volt a rendőrséggel baloldali kapcsolata miatt, ne zaklassam.

Az autó-probléma hamar megoldódott. Lányom érettségi után hozzánk re-

pült, de épp hogy letette a csomagját, máris eltűnt Eszterrel. Csak jó fél óra múlva kerültek elő. Kicsit körül akartuk autózni a környéket, mondta Babette, életében először Párizsban, kéthetes jogosítványával.

Én viszont buszon, metróon és gyalog jobban megismertem (és megszerettem) Párizst, mint bármelyik tekintélyes kiküldött. Párizsban minden kerek egész: a házak, az utcák, az emberek, az autók, a kirakatok összetartoznak. Választhatok: nézek, mint a moziban, vagy közéjük tartozónak érzem magam. Ha kinyitottam a szám, persze, azonnal külföldi lettem. De szóltanul, a Marks and Spencer leértékelésen vett ruhámban, a Tati szatyorral a kezemben párizsi nő voltam. Soha, egyetlen zsebtolvajnak sem jutott eszébe, hogy az én táskámban kotorásson. A Tati a legolcsóbb áruház-lánc volt. Aki ott vásárolt, szegény francia, vagy arab, vagy szegény magyar turista volt. És amikor az Avenue Versailles piacán húztam magam mögött a bevásárló táskát, tőlem is megkérdezte az árus, hogy az ananászt az aznapi, a másnapi, esetleg a holnaputáni ebédhez kérem.

Mint minden francia, én is imádtam vásárolni. „Imádom turkálni” hirdette a Rivolin az egyik nagyáruház. És valóban, mindenki turkált, anyagi helyzetétől, lakhelyétől függetlenül. Ez szenvedély, nem társadalmi helyzet függvénye. A névjegy már másról árulkodik: a kerület jelzi, ki hol áll a társadalmi (és anyagi) ranglétrán. Épp úgy, mint nálunk.

Mi az egyik leggazdagabb kerületben, a 16-ikban laktunk, de – mint mélyen marxista főnököm megjegyezte – konyhánk Boulogne-Billancourt-ra, a Renault városára nézett; (a környék

azért is volt olyan szép, mert az autógyár óriási adót fizetett a tanácsnak), ahol munkásvezérekről, szocialista harcosokról neveztek el utcákat; férfiakról és nőkről! Az utcaneveket soha nem változtatják, miért és kellene a történelmet újraírni.

Néhány évvel ezelőtt turistaként jártam Párizsban. A belvárosban nem változott jóformán semmi (magyarul: nem épült le, nem csúnyult, nem tátongtak kiadó üzlethelyiségek), a „mi buszunk”,

Place de Tertze

a 72-es változatlanul járt az Operától a Porte de Saint-Cloud-ig (vagyis hozzánk), a metró is ugyanúgy közlekedett, s mint annakidején, most is megható látvány Bir-Hakeimtől (ahol a metró a hídon megy át) a Szajna fölött ránézni a Notre-Dame-ra.

Most azért értek meglepetések. A Champs-Élysées-n betértem a Prisunic-be, amely előkelő helye ellenére nem drágább, mint a többi, s egyszerre rápillantok a mellettem álló alakra: magas, talpig fekete, csak a szeme látszott a lepel alól. Tudósító koromban Belfegornak néztem volna, most nem. (Bízom benne, hogy néhány kemény törvény és büntetés után a párizsi utca nem iszlamosodik tovább). Addig azonban nem szívesen sétálnék akár nappal is, egy „banlieue”-ben. Nem lehet elégszer ismételni: a külváros, a „banlieue” nem nyomornegyed. Az én időmben még

Párizs vörös övezete volt, rendre a Kommunista Pártra szavaztak, a lakások, a házak szerények voltak, de rendezettek, jó közlekedés, megszokott üzletláncok, még karácsony este is friss kenyeret áruló pékek, zsúfolt fodrászüzletek, HLM, vagyis tanácsi lakások. „Ezekben egyszerű emberek” laktak, akiknek gyerekei óvodába, iskolába jártak és nem gyűjtöttek fel autókat. Aztán az „egyszerű emberek” kezdtek máshová költözni, mert új, nagycsaládos lakók érkeztek, akiknek lányai-asszonyai másként öltözködtek, akik engedéllyel vagy anélkül elkezdtek mecseteket építeni, akik nem tanultak meg franciául, s akiknek tizenéves fiai nap-hosszat az utcán lődörögnek. A „banlieue”-k kezdtek lerongyolódni. Nemrégiben egy város-szemlén Sárközi elnök kijelentette: ide elkelne egy (ismert) takarítóvállalat porszívója. Sokan rasszistának minősítették, pedig a kosznak nincs ideológiája. A „banlieue” ma sem putrikból álló düledező nyomornegyed, viszont magán viseli a randalírozó kölykök nyomait.

Harminc évvel ezelőtt Eszter lányom azzal jött haza, hogy legjobb barátjának, egy indiai kislánynak a nagymamája „est une bonne musulmane”, jó muzulmán. (Az iskola a szó szoros értelmében „színes” volt). Ezt az idillinek tűnő hangulatot azonban már akkor (!) megtörte sok disszonáns hang. Például amikor megpillantottam egy többemeletes ház tűzfalára festett feliratot: „Juifs aux fours” – zsidókat a kemencékbe. Amikor Enrico Macias énekelt a tévében, s egyik vendégem, egy „rég” kiküldött megjegyezte, hogy „ő zsidó”, elámultam, hogyan lehet valaki ilyen jól informált. Aztán kiderült, hogy ez köztudott, senki nem titkolja sem az antiszemitizmusát, sem a zsidóságát. Persze, aki csak keveset is hallott a Dreyfus perről, vagy a kollaboráns Franciaországról, annak tudnia kellett, hogy Franciaországban soha nem halt ki az antiszemitizmus.

Erről (viszonylag) keveset írtam: idehaza nem lett volna túl jó fogadtatása, még az 1979-es Eurovízió győztes Halleluját is hiába ajánlottam. Annyit tehet-

Szombat Szalon

Zsidó sorskérdések... – Párizsban és Budapesten

**Kerekasztal-beszélgetés
a Francia Intézet
és a Szombat folyóirat
szervezésében,
a Szombat francia számának
bemutatója alkalmából**

Résztvevők:

Antoine Spire, író, újságíró,
rádiós szerkesztő;
Norbert Engel, filozófus,
Strasbourg volt
polgármester-helyettese;
Gadó János szociológus,
szerkesztő,
Vári György
irodalomkritikus

Bevezetőt mond

Antoine Laquieze,
a Francia Intézet igazgatója
és *Szántó T. Gábor* író,
a Szombat főszerkesztője

Moderátor:

Kalman Anat újságíró,
németországi zsidó rádiók
munkatársa

Francia és magyar nyelven,
szinkrontolmácsolással

Helyszín:

Budapesti Francia Intézet,
I. Fő utca 17.

Időpont:

2010. november 8.
hétfő, 19.00 óra

Place de Tertze

tem, hogy a külpolitikai rovat színes műsoraiban beszéltem Enrico Macias híres daláról, amelyben Mózes, Jézus és Mohamed szövetségéről énekel. (Macias néhány évvel ezelőtt nem engedték be szülőföldjére, Algériába).

Más és egyik legszebb emlékem: beiratkoztam az Auto-école-ba levezsgáztam tizenéves török, portugál vendégmunkásokkal a francia KRESZ-ből, majd egy Peugeot-ban nekivágtam Monsieur Charles-lal a Boulogne-i utcáknak. Közben több információt kaptam, mint a külföldi tudósítók klubjában. Nézze meg Montand-t, magyarázta M. Charles. Egyetlen spontán gesztusa sincs, akár egy gép. A felesége, Simone Signoret zsidó. Meg itt van Fiterman, (aki Mitterand elnök első kormányában közlekedési miniszter volt), meg a fél Kommunisták Párt. Meg a tévé, a Drucerek! Zsidók mindenütt! Hirtelen rám kiáltott: „Nem vagyunk birkák, Madame!” Piroshoz értünk, én a legközelebbi sávba soroltam, holott a másokban előbbre lehetett volna gurulni. Majd amikor jól leszidott, megkérdezte, volna-e kedvem náluk ebédelni Eszterrel. Persze, volt. A házaspárt nem zavarta, hogy kommunista országból (pays de l'est-ből) érkezünk, az meg álmukban sem fordult volna meg, hogy zsidók vagyunk. Bolgár kolléganőm, Dani szintén Charles-nál tanult vezetni. „Elle est belle! Elle est belle!” Gyönyörű, gyönyörű, áradóztott oktatónk, akit egyáltalán nem érdekelt Dani pártállása.

Bevallom: nem zavart M. Charles népi antiszemitizmusa, felesége remekül főzött, ő meg nagyszerű oktató volt. (Első utam, friss jogosítvánnyal Orlyból haza, zuhogó esőben, vaksötétben a Périphérie-en, a körgyűrűn át vezetett. A biztonság okáért magam mellé ültettem Esztert, hogy ne féljek).

1980. október 3-án, péntek este, egy kellemes vacsora után nálunk vendégeskedő rádiós barátnőmmel iszogattuk a camparit, amikor feltámadt bennem a kötelességérzet. Bekapcsoltam a tévét; hét vége van, nincs semmi, de azért mégis... A tévében egy csoport férfit látok és közöttük Bonnet belügyminisztert, aki ezt kiáltozza: „J'implore les jeunes israéliens” – Könyörgök a fiatal izraelitáknak!

Tehát helyzet van, kértem, sürgősen kapcsolják Budapestet (hol volt akkor mobil, közvetlen kapcsolás!). A „helyzet”: Szimhász Tórát ünnepeltek a Copernique utcai zsinagógában, sok gyerekkel, amikor az utcán bomba robbant, megölt négy járókelőt és megsebesített negyvenhat embert. Bent, a felnőttek a földre vágódtak, testükkel védve a gyerekeket. A második világháború után először követtek el merényletet zsinagóga ellen – Nyugat-Európában. Gis-

card vesztett, mondtam vendégemnek, az 1981-es elnökválasztásra célózva, miközben türelmetlenül vártam a kapcsolást.

Azóta sem tudom, hogy bekerült-e a 22 órás híradásba az „anyagom”. Én napról napra adtam, de hogy Pestről hogyan látták a feléledő antiszemitizmus (nem anticionizmus) nyugati hullámain, azt nem tudhattam. Itt, Párizsban ez a legfontosabb, ezt kell adnom. Raymond Barre miniszterelnök még aznap este szerencsétlen nyilatkozatot tett: elítéli a galád merényletet, mondta, amely az izraeliták ellen irányult, de ártatlan franciákat ölt meg. Ez több mint bűn, ez hiba, mondta volna Talleyrand. Barre hiába kért elnézést a „lapsus-ért” a parlamentben, a következő napok többszáz ezres tüntetéseinek egyik fő jelszava ez volt: „Barre, Giscard gyilkosok!”

Tanulságos utótörténet: a merényletet egy jelentéktelen szélsőjobboldali szervezet vállalta, amelyről pillanatok alatt kiderült, hogy ilyen akciót képtelen lett volna megszervezni. A kormány kétségbeesetten próbálta bizonygatni, hogy az akció mögött a francia szélsőjobboldal áll, nem a Közel-Kelet. De Franciaországban nagy volt a tét, és különben sem lehet semmit eltitkolni. Napok alatt megtalálták a motorkerékpáros arab merénylő ciprusi útlevelét, stb. stb. 1981-ben győzött Francois Mitterand, a kommunisták támogatásával, akik aztán be is kerültek a kormányba.

Rengeteg izgalmas, csodás, rossz és jó emlék: Eszter a Sherman tankon (itt ezek voltak a felszabadító tankok) Arromanche-nál, a Csatorna partján, az 1944-es partraszállás múzeuma előtt; fantasztikus vacsora Versailles-ban (hosszú ruha kötelező); az első osztigra; az első búcsú, amikor a tanácsi buszok elindulnak a gyerekekkel a „colonie de vacances”-ba, a nyári táborba; az első vacsora a „mi” vietnami éttermünkben; az első rácsodálkozás a satirikus lapra, a „Canard”-ra: hogy ezek mi mindent tudnak!

Ma is „belülről” nézem a francia híradókat. Még mindig megismerem a több évtizede (!) ott dolgozó riportereket. De van egy nagy különbség: ma már szabad örülnöm, egyetértésem, vagy felháborodnom. Nem vagyok tudósító. Egy civilnek lehetnek érzései.

BERKOVITS BALÁZS

A francia eset

A szélsőbaloldal és a „zsidó probléma”

2000 szeptembere óta, amely a második intifáda kezdetét jelöli, Franciaországban egyre erőteljesebbé vált az Izrael-ellenes beszéd, egyúttal megsokasodtak az antiszemita támadások is. Az iraki háború ennek új lökést adott: Párizsban és másutt, az Amerika-ellenes tüntetők között minduntalan feltűntek jelentékeny csoportok, amelyek közül némelyek Szaddam Husszein képekkel vonultak fel, mások a Hamasz és a Hezbollah jelképeivel, valamint a cionizmust rasszizmusként elítélő táblákkal – s mindezt gond nélkül, a tömegszerves részét képezve. Együtt vonultak tehát pacifisták, kommunisták, trockisták, globalizáció-ellenesek, terrorizmszimpatizánsok és iszlamisták – vagy legalábbis érzékelhetőek voltak közöttük bizonyos átfedések.

A Nanterre-i Egyetem egyes épületeinek falait beborítják a Hezbollahot és az Izrael elleni fegyveres harcot dicsőítő plakátok, az iraki háború kezdetekor pedig folyamatos volt a „mozgósítás”: a politikailag aktív hallgatók (jóllehet, általában a kisebbség) diákgyűléseket hívtak össze azzal a céllal, hogy „elítéljék” Amerikát és vele együtt Izraelt. Nanterre-ben és a St. Denis-i Egyetemen (ahová többnyire bevándorló vagy bevándorló gyökerű diákok járnak) is oktat jó néhány olyan szociológus és filozófus, akiknek egyik első számú témája az izraeli-palesztin konfliktus, pontosabban ennek anticionista értelmezése.

AZ ÚJ JUDEOFÓBIA

Számos jel mutat arra, hogy Nyugat-Európában a társadalomkritika és a vál-

toztatásra felhívó politikai cselekvés általában igen erősen összefonódik Izrael bírálataival, akkor is, ha nem az izraeli-palesztin konfliktus a téma. Ez pedig kifejezetten új jelenség, s magyarázatra szorul. Nem kevésbé szorul magyarázatra az, hogy ezzel párhuzamosan

miért lesznek egyre inkább a franciaországi zsidó intézmények, temetők, iskolák rongálások, támadások célpontjai, s miért erősödik egyszersmind a franciaországi zsidósággal szembeni verbális, s gyakran fizikai agresszió.

Nyugat-Európában egy idő óta a hagyományos antiszemitizmust felváltani látszik valami újfajta zsidóellenesség. Franciaországban a faji alapú antiszemitizmust már régóta nem lehet nyíltan képviselni, miközben az anticionizmus nagyon is szalonképes. Bernard-Henri Lévy már 1982-ben, az első libanoni háború alatt felhívta a figyelmet arra a jelenségre, amely igazán csak napjainkban teljesedik ki: „Az antiszemitizmus vagy anticionistává alakul, vagy megszűnik. Hozzáteszem: vagy *baloldali* lesz, vagy nem lesz.” S valóban, a francia zsidóságnak immár szembe kell néznie azzal, hogy az egyetemisták és a kritikai értelmiség politikai szocializációjának szerves részét képezi az Izrael-ellenesség, mégpedig olyan módon, amivel szemben a lehető legnehezebb védekezni, ugyanis a társadalomkritika, s még inkább a „humanizmus” hangján szólal meg: a nacionalizmus és az elnyomás ellen, a bevándorlók és a kirekesztettek mellett. Az „elnyomott palesztin” már jó ideje a kirekesztettség legfontosabb szimbolikus figurája. Azonban hogyan lesz a „zsidó” (és korántsem

csak az izraeli) az elnyomás és kizsákmányolás *par excellence* alakja, akinek ellenképe már nem csupán „a gyarmatosított, kizsákmányolt és meggyilkolt palesztin”, hanem a társadalmi kirekesztettség minden elszennvedője? Nagyon sok jel mutat arra, hogy a „jó ügyek” melletti kiállás mindinkább összefonódik az Izraellel szembeni egyfajta mechanikus kritikával, amellyel szemben az érvek mit sem érnek, ahogyan a megrögzött hagyományos antiszemitékkel szemben sem – ugyanis e kritikát egy totális és jól felépített világkép támasztja alá. Az antiszemitizmus átalakulásának első mozzanata az izraeli-palesztin konfliktus nyomán fellépő „humanista” Izrael-ellenesség volt, amely azután – második mozzanatként – egyfajta baloldali holokausz- revizionizmussá és aldozati versengéssé szélesedett ki.

A neves rasszizmus-kutató, Pierre-André Taguieff, ezt az első mozzanatot új judeofóbiának nevezi¹, míg az „antiszemitizmus” fogalmát a „hagyományos” zsidógyűlölet megnevezésére tartja fenn. A judeofóbia központi mozzanata a zsidók és Izrael elnyomóként, gyarmatosítóként, sőt náciaként való beállítása. A radikális anticionizmus saját beállítódását progresszívnak és antirasszistának tartja, és a cionizmust teszi meg rasszistának, sokszor nácinak. Amíg a hagyományos antiszemitizmus faji alapú, és a zsidóságot Keletről bevándorolt idegen népként konstruálja meg, addig most a zsidók az elnyomó, hegemon, kizsákmányoló Nyugat reprezentánsaiként tűnnek fel. A zsidó-szemita helyére a zsidó-cionista kerül.² Igaz, a judeofóbia tevőleges súlypontja a Közel-Keletre helyeződött, ám földrajzi értelemben nem csak keleti találmány a zsidó itt létrehozott új definíciója, sőt, új arcképet nyugati értelmiségiek festettek meg. Az új zsidóellenes hullám szereplői tehát korántsem a hagyományos szélsőjobboldalon találhatók.

Az új zsidóellenes diskurzusban a zsidóság nem mint alacsonyabb rendű faj szerepel, hanem mint olyan, aki maga bánik alacsonyabb rendűként más népekkel. Eszerint immár a zsidók a rasszisták, a náciak, jóllehet a „világuralmi törekvéseikről” szóló beszéd a hagyományos antiszemita diskurzus-

ből származik. Ám most már nem csupán a nagytőke, a kapitalizmus vagy a kommunizmus, hanem a „nemzetközi cionizmus” letéteményesei is, amely az „imperialista”, elsősorban amerikai politikát befolyásoló tényezőként értelmeződik. 2002/2003-ban a (jelentős trockista hagyományokkal is rendelkező) *Le Monde* is „amerikai zsidó lobbiról” beszélt, az akkori izraeli miniszterelnököt, Ariel Saront pedig egyszerűen csak „satilai mézárósként” jelölte meg (holott tudható – tudni mégsem akarja senki –, hogy a libanoni menekültábrókban elkövetett vérengzésekért az izraeliek közvetlenül nem voltak felelősek).

Miért alakulhatott ez így? E beállítottság egyfelől a szovjet anticionista és a hozzá igazodó nyugat-európai kommunista pártok propagandájának az öröksége, amelyet átvett az arab világ, majd az egész muzulmán világ. A szovjet propaganda járult hozzá ahhoz, hogy 1975-ben a cionizmust az ENSZ rasszizmusként bélyegezze meg. (Jóllehet, talán nem véletlen, hogy ekkor az ENSZ főtitkára az egykori prominens náci és későbbi osztrák elnök, Kurt Waldheim volt, aki egy évvel később még Izrael entebbei túsztmentő akcióját is a túszejtő Uganda „nemzeti szuverenitásának súlyos megsértéseként” ítélte el.) S bár 1991-ben a határozatot visszavonták, a cionizmus és a rasszizmus azonossága a legelemibb tudásnak számít a nyugati kritikai értelmiség egy részében, a szélsőbaloldali pártokban, s a globalizációellenes szervezetekben. Ékes bizonyíték erre a 2001-es durbani „rasszizmus elleni konferencia”, ahol a civil szervezetek képviselői a cionizmust megint csak rasszizmusként bélyegezték meg.

A SZOCIÁLIS KÉRDÉS ÉS A HOLOKAUSZT EMLÉKEZETE

Érdemes mindezt szélesebb elméleti összefüggésbe helyezni: ekkor megvilágosodhat az antiszemitizmus átalakulásának második mozzanata. A szociológus Danny Trom, aki – a kritikai szociológiával és Pierre Bourdieu-vel szakító, de baloldalnak megmaradó – Luc Boltanski tanítványi kö-

réhez tartozik, újfajta magyarázattal áll elő. Azért is szerencsés, hogy ő ír erről könyvet³, mert nem vádolható sem neokonzervatív szimpátiákkal, sem arabellenes attitűdökkel, s a Felvilágosodás örökségét megtestesíteni hivatott francia republikanizmus görcsös reflexei sem jellemzik – amely republikanizmus szerint például a nők által viselt fejkendő, vagy burka az iszlámizmus térnyerését jelentené, s ezért szükség van a betiltására. Trom szerint Franciaország a 2000-es évek elejétől zsidóellenes korszakot él át, amit ugyanakkor tagad mind a politikai osztály, mind pedig a kritikai értelmiség. *Trom úgy véli, hogy a holokausz, a népiirtás kivételezettsége bizo-*

Anticionista performansz

nyos baloldali gondolkodáson belüli akadályként jelentkezik, mégpedig egyfelől az új szociális kérdés megfogalmazásának akadályaként, másfelől a forradalmi politikai cselekvés gátjaként. Mégpedig belülről, saját elméletükből következően jutnak el a holokauszhoz, mint amely meghaladhatatlannak tűnik, s amelyet mégis meg akarnak haladni. Trom kétféle radikális baloldalt azonosít, amelyek mind fellelik a zsidó, illetve ez esetben a holokausz „problémát” – és amelyet Jean-Claude Milner nyomán szigorúan elkülönít a „zsidókérdéstől”. A „probléma” mindig valamely eleve létező dolgot vél diagnosztizálni, amely megoldásra vár, mégpedig „végső” megoldásra, amely által a probléma léte megszüntethető. A „kérdés” meg-

fogalmazásában viszont nyilvánvalóan ott van maga a kérdező is, ezért te-repe nem a feltételezett objektivitás, s ezért nem is igényel végső választ. Mi több, a „zsidókérdésnek” megfeleltethető az „antiszemita kérdés” is, míg ha „problémát” akarunk megfogalmazni, akkor abból kihagyjuk azt, aki a problémát felveti⁴.

Vagyis, magán a baloldali gondolkodáson belül jön létre a „zsidó”, mégpedig nem „kérdésként”, hanem egyenesen „problémaként”, legyőzendő akadályként, amelyre azután az elméletalkotók „megoldásokat” is kínálnak. S pontosan ezektől a „megoldásoktól” kell tartani, véli Trom, hiszen végső soron ezek célja nem más, mint a zsidó emlékezet, a zsidó „kivételezettség” (úgy is, mint „partikularizmus”, s úgy is, mint a holokausz egyediségének tételezése) sőt, az esetenként „transzcendentális jelölőként” megbélyegzett zsidó név, vagy akár Izrael megszüntetése. S ez a jövőben akár még ennél radikálisabb követelések képében is felbukkanhat.

De miért is veti fel a szélsőbaloldal a „zsidót” mint problémát? Ha csupán az izraeli politika bírálata lenne a motivációs erő, úgy nem lenne érthető, hogy miért Izrael válik az elnyomottakat felszabadítani törekvő értelmiségiek és aktivisták szinte egyetlen célpontjává. Vajon Európa a saját rossz lelkiismeretétől szeretne szabadulni, bebizonyítva, hogy a náci típusú megsemmisítés nem egyedülálló, hanem akár létrejöhet pontosan ama nép cselekvése nyomán, amelyik azt korábban elszenvetde? De így azt is el kellene fogadnunk, hogy létezik valami olyasmi, mint „kollektív lelkiismeret”, s hogy ennek megnyugtatósaért érdekes módon elsősorban szélsőbaloldali teoretikusok tesznek sokat.

Trom kiindulópontja egészen más. Szerinte a társadalomkritika válságban van, s éppen megújításának szándéka leli fel a „zsidó problémát”. A válságot az okozza, hogy az elméletalkotók a társadalmi igazságtalanság tényét nem képesek hozzárendelni valamely csoport tevékenységéhez, avagy valamely jól kijelölhető mechanizmushoz. Tehát, úgy tűnik, immár nem csupán a felszabadulásnak nincsen szubjektuma munkásosztály híján (amely a háború

utáni kritikai elmélet állandó témája volt), hanem az elnyomásnak sincs. Ezért az új szociális kérdés a szenvedés és a „kirekesztettség” fogalomkörében fogalmazódik meg, amelynek alapja – objektív definíció híján – a szubjektív szenvedés, amelyet valamiképp el kell ismertetni, vagyis objektívvá tenni. Minden társadalmi szenvedést a holokauszthoz mérnek („a vállalat olyan, mint a koncentrációs tábor”, „a bevándorlókkal úgy bánnak, mint a nácik a zsidókkal”) annak érdekében, hogy megfelelően dramatizálhatóvá tegyék, s hogy legitim módon tarthasson számot a száanalomra: így lehetséges csak a szubjektív szenvedést társadalmi szenvedéssé átalakítani. A holokauszt és a szociális kérdés között tehát kapcsolat alakul ki, amikor, egyfelől, minden áldozatot olyan színben tüntetnek fel, mintha szenvedései felérnének a holokauszt áldozataival, másfelől le akarják győzni a holokauszt „egyeduralmát”, hiszen a közelítés határát és korlátait a holokauszt történeti eseménye jelöli ki. Az abszolút szenvedéssel való azonosítás tehát pontosan a holokauszt miatt nem vihető végbe: mintha a holokauszt mások szenvedését tagadná, ezért azt (s a mögötte megbúvó zsidót) le kellene győzni⁵.

Az „áldozatlét” felértékelése bizonyos baloldali teoretikusoknál már a második világháború után megkezdődik. Érdekes, hogy az első igazi felmagasztalt áldozatfigura nem más, mint a Sartre által megkonstruált Jean Genet. Genet szimpatizál a náci megszállással, hiszen a nácik azt az országot büntetik, amelyik őt kitaszított sorban tartja; ugyanakkor nem szereti a zsidókat, mert nála nagyobb áldozatok. Sartre szerint azonban mit sem számít, hogy a nácik győznek-e vagy sem, abból a szempontból legalábbis, hogy Genet *eleve áldozat*, a burzsoá társadalom áldozata. Áldozat tehát, s ennyiben „zsidó”, véli Sartre, ezért „nem igazi antiszemita”, és nem igazi bűnös. A mások ítéletének, az igazságtalan társadalmi rendnek az áldozata – teljes egészében mások tekintete által határozódik meg, akár csak Sartre szerint a zsidó. S bár Genet a zsidóknál saját helyzetét leli fel, ugyanakkor ő maga akar a legnagyobb áldozatként feltűnni, ezért a konku-

EDMOND JABÈS

Az utolsó zsidó gyermek éneke

Édith Cohennek

Apám csillagra akasztva,
Anyám folyóval úszva,
Anyám fénylik,
Apám süket,
Az éjszakában, mely megtapad,
A nappalon, mely megsemmisít.
A kő könnyű.
A kenyér hasonlít a madárna
És látom, ahogy elrepül.
A vér az arcomon folyik.
Fogaim kevésbé üres száját keresnek
A földben vagy a vízben,
A tűzben.
A világ vörös.
Minden rács láncza.
A halott lovasok még mindig vágatnak
Álmomban és szemem előtt.
Egy rózsakéz virágzik az elveszett kert
Lepusztult testén,
Melyet nem szoríthatok meg.
A halál lovasai elvisznek.
Azért születtem, hogy szeressem őket.

(1943-1945)

Appl Viktória fordítása

rens áldozatokat trónfosztania kell. S erre végre lehetősége is nyílik, amikor riportot készíthet az első libanoni háború eseményeiről: Szabra és Satila mítoszának, mint a zsidók által végrehajtott népirtásnak a mítosza nagyrészt az ő nevéhez fűződik⁶.

Ezen túl, az újkeletű kritikai elmélet a szenvedés olyan ökonómiáját vázolja fel, amelyben zsidóság a szenvedés maximumát képviseli, miközben az egyéb szenvedőknek nem jut tér. E logika szerint a különböző áldozatoknak juttatható elismerés véges, tehát ha valakinek több jut belőle, akkor másoknak automatikusan kevesebb. Ezért születnek olyan művek, amelyek a holokauszt egyediségét nem magának az eseménynek tulajdonítják, hanem úgy szerepeltetik, mint amely az áldozatok közötti diszkurzív versengés eredményeként lesz azzá. A holokauszt tehát „győzött” az emlékezetek versenyé-

ben, de ez a győzelem mindig megkérdőjelezhető. A szenvedés piacán jelenleg a zsidók tettek szert monopóliumra, véli például Jean-Michel Chaumont, ezért szentekké, érinthetlenné váltak, s ezért „tehetnek meg bármit másokkal”. Az elismerés jogosulatlanul nagy részét szerezték meg azáltal, hogy háttérbe szorították először is a politikai ellenállókat, majd a haláltáborok többi áldozatát, a homoszexuálisokat, a cigányokat, az elmebetegeket, és általában bármely népirtás áldozatait.⁷ Alain Brossat szerint a jövő politikájához el kell törölni a holokauszt egyediségének tézisét⁸. A washingtoni Holokauszt múzeumot egy hármass feledés fölé emelték, vallja, ezek: az indiánok kiirtása, a feketék rabszolgasága és a hirosimai katasztrófa. Auschwitz emlékezete nem válhat a „zsidók államának” kimeríthetetlen tőkéjévé – véli. Brossat sze-

rint igen problematikus, hogy a múltbeli totalitárius rendszerek által előidézett katasztrófát hangsúlyozzák a jelenbeliek kárára, ezáltal elmosódnak azok a vonások, amelyek pedig a jelenben is léteznek, mi több, a múltbeliekkel analógak. Vagyis összefoglalóan: a holokauszt egyediségének állítása a tulajdonképpeni társadalomkritikát teszi lehetetlenné.

Innen persze érthető bizonyos szélsőbaloldali teoretikusok különös vonzódása a holokauszt-tagadáshoz, avagy relativizációhoz. Nyilván nem véletlen, hogy Chomsky, a „szólásszabadság” védelmezésének örve alatt ír először Faurisson, a neves holokauszt-tagadó könyvéhez, amely egy fasiszta kiadónál jelenik meg (La Vieille Taupe), illetve, hogy Norman Finkelstein, a *Holocaust Industry* című pamflet szerzője (amelyben a szerző a zsidókat a holokauszt instrumentalizálásával, s saját áldozati szerepük fitogtatásával és maguk javára fordításával vádolja), maga is Chomsky tanítványa. Faurisson nemrégiben díjjal jutalmazta az igen népszerű, bár újabban viták kerestüztébe került, magát baloldalinak és anticionistának tartó humorista, Dieudonné, amelyet – a közönség ovációja közepette – Faurisson egy auschwitzi deportált jelmezében vett át Dieudonné párizsi belvárosi színházában. Valójában Faurisson az igazi áldozat, hangoztatta az esemény alatt Dieudonné, hiszen nem engedik publikálni a műveit. Dieudonné az európai unió választásokra anticionista listát állított, s újabban a Nemzeti Fronttal keresi a kapcsolatot: legkisebb gyermekének keresztapja nem más, mint Jean-Marie Le Pen. S az sem érhet senkit meglepetésként, hogy a Magyarországon is ismert egykori ortodox kommunista, Roger Garaudy mára szintén holokauszttagadással tölti az idejét.

E beállítást kezdetét, vagyis a hasonlóság és analógia felállítását a holokauszt múltbeli katasztrófája és a jelenbeli állapotok között a kommunista ellenálló Robert Antelme írása (*L'espèce humaine*) jelöli, aki maga is megjárta Dachaut, s akinek célja, hogy az „univerzális felháborodás” erejét mindenfajta kirekesztettség ellen fordítsa. Antelme azt gondolja, hogy nincs különbség a „normális” ki-

zsákmányolás és a láger között. Ezért a láger egy univerzalizálható morált kínál, amelyből következik az ember ember általi kizsákmányolásának felszámolása.⁹ A megsemmisítő tábor tehát természetében korántsem különbözik bármely más uralmi viszonytól, csupán intenzívebb.

A tábort mint metaforát, mint a modernitás képét kívánja bevezetni Giorgio Agamben, a Franciaországban is igen népszerű olasz filozófus. Agamben szerint a „rendkívüli állapot”, vagyis a törvény felfüggesztése, illetve a felfüggesztés örökös lehetősége jellemzi a mai társadalmakat, amelyek azt „tábor-szerűvé” teszik, hiszen immár a „puszta élet” kormányzásáról van szó (s itt merül fel az analógia a haláltáborokkal). Bernard Ogilvie, akit Agamben nagyban inspirált, pedig úgy véli, hogy a modern kapitalizmusban a munka megszervezésének sémája a láger: a vállalat és a láger közötti hasonlóság számára szembeszökő. Ogilvie szerint a munkának olyan típusú megszervezése zajlik, amelynek pusztán testekkel, puszta élettel van dolga, amelyben mindig benne rejlik a megsemmisítés lehetősége: mindenki lecserélhető és behelyettesíthető. Ez a típusú hasonlítgatás és metafora-gyártás olyan mértéket öltött, hogy Primo Levinek – még e diskurzus igazi kiteljesedése előtt – egy ízben meg kellett jegyeznie: „A Fiat gyárban nincsenek gázkamrák”.

BADIOU ÉS A ZSIDÓ NÉV MEGBÉLYEGZÉSE

A legfeltűnőbb álláspontot azonban az az Alain Badiou – a leghíresebb élő francia filozófus – képviseli, aki *A szá-zad* című, nemrég magyarul is kiadott, könyvében¹⁰ még csak említést sem igen tesz a holokausztról. Könyve bővelkedik viszont a kommunizmus alapító eseményeinek lelkes elemzésében, szemrebbenés nélkül magasztalja például Maót és a kínai kulturális forradalmat. Viszont rákövetkező pamfletjében¹¹ Badiou pótolja a könyve által hagyott hiányérzetet, nem is akár-hogyan: megfogalmazza, hogy az a „kivételezettség”, amit a zsidó nép magának vindikál, ugyanaz, mint ami szerint a náci gondolták el a zsidóságot: ugyanannak az éremnek a két old-

aláról van szó. Ezért Badiou szerint az antiszemitizmus és a népirtás csupán logikus következménye ama kivételezettségnek, amelyet a zsidó név feltételez. A holokausztért tehát elsősorban az áldozatok lennének a felelősek, illetve nevük használata, amely partikularizálja őket – vonja le Badiou írásának konklúzióját a filozófussal vitatkozó írásában Eric Marty¹².

Az „univerzalitás” nevében kell tehát megtagadni a zsidó nevet, feloszlata a közösséget mint partikularitást. Badiou, egyfajta szekularizált teológia révén, a páli eseményt tekinti az univerzalitás megalapozásának, amely, minden különbség eltörlésével, az egyenlők közösségét hozta létre. A „zsidóról” való beszéd viszont a partikularitás beszédmódja, amely gátolja az univerzalitás páli kinyilatkoztatásának megvalósulását.

Ezért az áldozatok iránti együttérzésünket nem mint zsidókkal szembeni együttérzésünket kell kifejeznünk: Badiou arra hívja fel a zsidókat, hogy felejtsek el a holokausztot. A holokauszt emlékezetét azért is ki kell törölni, véli, hogy Izrael ezt ne használhassa ki szimbolikusan arra, hogy a palesztinokat kizsákmányolja és alávesse. Badiou számára a „zsidó” nem más, mint „transzcendentális jelölő”, ami, mint ilyen, megkérdőjelezhetetlen, s amit arra használnak az „új ár-ják”, hogy a „sokaságot”, az elnyomottakat elhallgattassák.¹³ Vagyis nem csupán arról van szó, hogy a zsidók ön-megkülönböztetése és a náci antiszemitizmusból fakadó zsidó-fogalma homológ – s így végső soron magukra vessenek, hogy megölték őket –, hanem arról is, hogy a „zsidó jelölő” használata, s az általa felmutatott partikularitás eleve náci, hiszen a felsőbbrendűség jogát alapozza meg az e jelölő alá önmagukat besoroló emberek számára, amely felsőbbrendűséget a holokauszt emlékezete csak még inkább kiteljesíti. Így azután – megtámogatva a történeti kontextus totális ignorálásával és a zsidó vallást és történelmet illető hivalkodó tudatlansággal – Badiou megteremtheti a vágyott összefüggést náciizmus és cionizmus között. Nem az emlékezet eltörlése számít tehát nácinak, hanem maga az emlékezés.

IZRAEL DEHUMANIZÁLÁSA A MÉDIÁBAN

A szélsőbaloldali gondolkodás egyes áramlataiban megfogalmazott „zsidó probléma” gyakorlati megfelelője Izrael és a zsidók elembertelenedtként való felmutatása (avagy, a zsidók Izraelen keresztüli dehumanizálása), amely a második intifádával egyidőben teljesedett ki Európában. Ez akár felfogható olyan bizonyítékok gyártásaként is, amelyek beigazolják a szélsőbaloldali gondolkodásban fellelt elméleti akadályok nem csak elméleti jellegét. Sok szerző úgy véli, hogy 2000-től, a második intifáda kezdetétől új korszak nyílt Izrael nyugati percepciójában, s ezt nevezik meg Izrael „dehumanizálásaként”¹⁴. A „dehumanizálás” folyamatának talán legmeghatározóbb szimbolikus eseménye a „kis Mohamed halálaként” elhíresült, a France 2 tévéársaság által 2000 szeptemberében készített képsor bemutatása volt, amely szinte azonnal az izraeli hadsereg paradigmatisz médiareprezentációjává vált. Az intifáda kezdetén, a Gázai övezetben a Mohamed nevű palesztin kislány egy összecsapás alkalmával édesapjával együtt a palesztin biztonsági erők és az izraeli hadsereg keresztüztébe került, és — legalábbis a felvétel kommentárja szerint — izraeli golyók által vesztette életét. Az eseményt egy palesztin operatőr rögzítette a France 2 televízió alkalmazottjaként, s azt a csatorna jeruzsálemi kirendeltségének vezetője, Charles Enderlin vágta össze, majd továbbította a világ összes tévéállomásának — mégpedig teljességgel ingyen, hogy senki se legyen megfosztva az „igazságtól”. A képekhez fűzött kommentár szerint az izraeliek szándékosan lőttek a kislányra. Csakhogy, a ballisztikai vizsgálatok nyomán kiderült, a megvágott felvétel feltehetőleg hamisítvány, amennyiben a kis Mohamedet valószínűleg palesztin golyók érték. Az esetből per lett pro és kontra ítéletekkel, mindenesetre a csatorna a mai napig nem hajlandó közzétenni a vágatlan változatot. A médiareprezentáció azonban — bármi is legyen a végső bírói ítélet — megszületett, elterjedt, s jelentős hatást gyakorolt: az izraeliek, ezek szerint, még a legkiszolgáltatot-

„Gáza rosszabb, mint Auschwitz”

Palesztin tüntetők

tabbak közül is a gyermeket célozzák. Persze tudjuk — de megint csak nem akarjuk tudni —, hogy a palesztin iszlámisták még a gyermekeket is feláldozták azért az esélyért, hogy Izrael kegyetlen gyerekgyilkosként jelenjen meg a médiában.

Izrael „dehumanizálása” természetesen a nyugat-európai zsidóságra is átháramlik, hiszen a politikusok és az értelmiségiek importálják a közel-keleti konfliktust, pontosabban annak a lehető legegyszerűbb olvasatát, a hazai viszonyokra applikálva. Az izraeli hadsereg által végrehajtott célzott likvidálások vagy válaszcsepások az egész francia politikai osztályt megmozgatják, mindenki kötelességének érzi, hogy valahogy reagáljon, s ekkor az esti híradóból legalább öt-tíz perc azzal telik, hogy a jelentősebb pártok politikusai litániaszerűen, már-már komikus módon elítélik az „eltúl-

zott válaszcsepást”, vagy a „törvénytelen állami gyilkosságot”. A világban zajló egyéb konfliktusokra persze egyáltalán nem irányul hasonlóan intenzív figyelem.

A dehumanizáció persze azóta is folytatódik, legutóbb a gázai háborúban számolta a nyugati média napról napra a civil és nem civil áldozatokat, palesztin forrásokra hivatkozva. A végén kiderült, hogy a számok eltúloztak voltak, különösen, ami a civil áldozatokat illeti, de persze ez már teljesen visszhangtalan maradt. A 2010 májusában — az igen sikeres provokáció nyomán — a Gázai övezetbe tartó „humanitárius segélyszervezetek” (iszlámista forrásokból pénzelt) hajója ellen véghezvitt akció médiareprezentációja pedig szintén és közvetlen módon a „humanizmussal” szembeállított embertelenségről ad hírt.

SZÉLSŐBAL ÉS ISZLÁMIZMUS: AZ ÚJ SZÖVETSÉG

Ma már az is egyértelmű, hogy bizonyos marxista és harmadikvilág-párti csoportok egyre inkább az iszlámistákkal való összefogást szorgalmazzák: a világ számkivetettjei egyesülhetnének a jelenkori „pária-vallás”, az iszlám lobogója alatt. Igaz, e szövetség egyik első teoretikusa nem volt

más, mint Carlos, az egykori magyar kommunista vezetés vendégszeretét is élvező, jelenleg Franciaországban raboskodó neves terrorista, azonban a brüsszeli székhelyű *Études marxistes* elméleti folyóirat is ezen az állásponton van: 2003-as számában az anti-imperialista szövetség kommunisták és iszlámisták között bizonyos esetekben nagyon is kíváncsi – vallja.¹⁵

E szövetség azonban nem csak elméletben látszik megvalósulni, hiszen például Tariq Ramadan, a genfi székhelyű, nemzetközi tévécsatornákon sokat szereplő, de elsősorban a francia diskurzusban szerepet vállaló „muzulmán entellektüel” (kritikusai szerint az iszlámizmus európai szálláscsinálója), az Európai Szociális Fórum meghívott vendége volt 2003 novemberében, valamint közös könyvet adott ki a neokommunisták és trockisták által szerkesztett *Le Monde diplomatique* főszerkesztőjével, Alain Gresh-sel. Ramadan nagyapja nem más, mint az egyiptomi Muzulmán Testvérek alapítója, Hasszán al-Banna, amely szervezet a huszadik századi szélsőséges iszlám legfőbb forrását jelenti, s többek között Szadat egyiptomi elnök meggyilkolásáról nevezetes. A későbbiekben pedig az egyik „muzulmán testvér”, Ayman al-Zawahiri az al-Kaida társalapítója lett. Ramadan nézetei saját bevallása szerint sem távolodtak el nagyapjától, jóllehet, őt mérsékelt gondolkodónak, és nagy reformernek nevezi. Ramadan egy csapásra nagy publicitásra tett szert, amikor zsidó vagy zsidónak vélt értelmiségieket nevezett meg egy írásában (vagyis listát készített róluk), akiket azzal vádolt, hogy Izrael állam feltétel nélkül hívei, mégpedig származásuknál fogva. Ezek között volt Alain Finkelkraut, André Glucksmann, Bernard-Henri Lévy, Bernard Kouchner és Pierre-André Taguieff (aki egyébként nem zsidó), akiken „univerzális politikai elveket” kért számon, a zárt, „közösségi logika” helyett.¹⁶ A listát az Oumma.com iszlám portálon tette közzé 2003-ban, de az felkerült az Európai Szociális Fórum honlapjára is (a *Le Monde* és a *Libération* visszautasította a cikket). Az iszlám tehát, Tariq Ramadan értelmezésében, és többé-kevésbé hallgatólagosan szembeállítva

a zsidósággal, a zsidó hittel, illetve Izraellel, az univerzalitás letéteményeseként tündököl. Természetesen Ramadan illet vallási alapon világi közönség előtt egyáltalán nem állíthatna. Ez csak úgy lehetséges, hogy összefog bizonyos szélsőbaloldali és globalizáció-ellenes csoportokkal, akik a muzulmán hívek elnyomott mivoltát szeretnék felszámolni Európában és azon kívül is. Ramadan fő támogatói közé tartozik például José Bové, a neves globalizáció-ellenes aktivista, a Parasztszövetség vezetője, a génmódosított ültetvények és McDonald's étermei elleni akciók szervezője, aki egyébként a zöld párti listán szokott szerepelni a választásokon és jelenleg Európa parlamenti képviselő az Europe-Ecologie színeiben. Bové ugyancsak tagja volt 2002-ben a „fogoly” Arafatot Ramallahban felkereső „delegációnak”, amikor is „emberi pajzsot” képeztek a palesztin vezető védelmére, arra az esetre, ha az izraeli hadsereg megkísérelné elfogását. Bové Párizsba visszatértekor pedig úgy nyilatkozott, hogy a felerősödő franciaországi zsidóellenes erőszak nem másnak, mint az izraeli titkosszolgálat tevékenységének köszönhető (jóllehet, később e nyilatkozatért bocsánatot kér).

Látható, hogy egyes „progresszívek” és „humanisták” most már az iszlámistákkal állítva szembe a zsidóságot.¹⁷ Ezáltal persze maguk is a kulturális szembenállás látszatát erősítik, azt a jobboldalon honos nézetet, miszerint az iszlám önmagában is veszélyes az „európai értékekre”, illetve, hogy a Franciaországban valóban igen rossz helyzetben lévő sokadik generációs bevándorlók között túlnyomó többségben lennének a muzulmán hívek, mi több, a szélsőségesek – holott a legtöbb arab gyökerű bevándorló valójában, s problémáik nem igazán „kulturálisak”. E szélsőbaloldali és harmadikvilág-párti csoportok az iszlámot kinevezhetik a „felszabadítás teológiájának”, hiszen ellenfelük közös: az imaginárius Nyugat, amelyet mechanikusan felruháznak az elnyomás, az imperializmus és a kizsákmányolás minden attribútumával.

Ahhoz az egyre elfogadottabb állásponthoz pedig, amely megkérdőjelezi Izrael létjogát, Izrael dehumanizáció-

ján keresztül vezet az út. Badiou sem a levegőbe beszél, amikor olyan hamis állításokat tesz, miszerint Izrael nem más, mint esetleges gyarmati képződmény, valamint, hogy a zsidóság idegen a Közel-Keleten. „Érdekes, nem Bajorországban alapították meg államukat”, teszi hozzá az antiszemita jellegzetes iróniájával.¹⁸ Jól tudja ugyanis, hogy megállapításait egy jól felépített ideológiai háttérrel lehet meg, s ezért legitimitásukat igen nehéz megkérdőjelezni.

Am erre mégis szüntelenül törekednünk kell.

Jegyzetek

- 1 Pierre-André Taguieff: *Prêcheurs de haine. Traversée de la nouvelle judéophobie planétaire*, Párizs, Mille et une Nuits, 2004.
- 2 Uo. 25. old.
- 3 Danny Trom: *La promesse et l'obstacle*, Párizs, Les Éditions du Cerf, 2007.
- 4 Jean-Claude Milner: *Les penchants criminels de l'Europe démocratique*, Párizs, Verdier, 2002.
- 5 Trom: *i. m.*, 88-89. old.
- 6 Eric Marty: „Jean Genet à Chatila”, *Les Temps Modernes*, 2002 dec. – 2003 jan., No. 622., újraközölve: *Bref séjour à Jérusalem*, Gallimard, 2003.
- 7 Jean-Michel Chaumont: *La Concurrence des victimes. Génocide, identité, reconnaissance*, Párizs, Éd. La Découverte, 1997.
- 8 Alain Brossat: *L'épreuve du désastre: le XXème siècle et les camps*, Párizs, Albin Michel, 1996.
- 9 Trom: *i. m.*, 162. old.
- 10 Typotex, 2010.
- 11 *Portées du mot „juif”*, Párizs, Lignes, 2005.
- 12 Eric Marty: *Une querelle avec Alain Badiou, philosophe*, Gallimard, 2007.
- 13 Trom: *i. m.*, 187. old.
- 14 Pl.: Shmuel Trigano: *L'Ébranlement d'Israël*, Párizs, Seuil, 2002., Alain Finkelkraut: *Au nom de l'Autre*, Párizs, Gallimard, 2002
- 15 Taguieff: *i. m.*, 825. old.
- 16 Taguieff, 908-909.
- 17 Érdekes, hogy Magyarországon a (szélső)jobboldali sajtó – arabgyűlöletétől egy percre eltekintve – milyen élvezettel és cinizmussal veszi át az iszlámista és szélsőbaloldali zsidóellenes toposzokat, csak, hogy visszaforgassa azokat a saját tradicionális antiszemitizmusába.
- 18 Eric Marty: *Une querelle avec Alain Badiou, philosophe*, Gallimard, 2007., 12-13. old.

SIMONE VEIL

Egy élet

A kormányban (1974)

Egy este, amikor barátainknál vacsoráztunk, a háziasszony megkért, hogy menjek ki. Valaki nagyon sürgősen beszélni akar velem. Jacques Chirac volt, azt kérdezte, adott esetben elfogadnám-e, hogy kormánya tagja legyek. Megkért, hogy gondolkodjam, és hívjam vissza másnap. A nyugalom, amit sikerült megőriznem a vacsora végéig, igencsak meglepte férjemet. Az igazat megvallva csak nagyon homályos elképzelésem volt arról, hogy mi vár rám. Alig haboztam, a kíváncsiság győzött. Így találtam magam másnap az egészségügyi minisztérium élén, abban a meggyőződésben, hogy egy hozzám hasonló újonc rövid idő elteltével úgyis elkövet egy akkora ostobaságot, hogy elzavarják. Ráadásul vajon miért az egészségügyet bízta rám az Elnök, amely adminisztratív terület, s

amihez – a legkevesebb, amit elmondhatok – nem értek? A születésszabályozás kérdése motiválta, mert az ügyben kötelezettséget vállalt? Kétségtől mentesen. (...)

Nagyon gyorsan, akaratom ellenére, főszereplővé léptem elő, elsősorban azért, mert első megszavazott törvényjavaslatom kiszélesítette a fogamzásgátlás lehetőségét, mely addig nagyon korlátozott volt. (...) Másrészt főleg azért, mert a nyártól kezdve nekiveselkedtünk az abortusz-törvény szövegének. Többször elmondtam, mennyire tarthatatlan az abortusszal kapcsolatos helyzet ebben az országban. A kérdés erősen felkavarta az érzelmeket, mióta a Parlament, egy évvel korábban, visszadobta az igazságügy-miniszter által benyújtott tervezetet. Pedig ez igen korlátozott volt, csak abban az esetben engedélyezte volna az abortuszt, ha az anya veszélyben volt, vagy ha maga a magzat egészsége forgott kockán.(...)

1974-ben még mindig az ősrégi, 1920-as, nagyon szigorú törvény volt érvényben. Az abortuszt végeztetők a legtöbb esetben megúszták ugyan a jogi következményeket, de a törvény törvény maradt, és mindenki emlékezett rá, milyen szörnyű módon alkalmazta ezt a Vichy-kormány, amikor 1943. július 30-án, „példát statuálva” elítélte és kivégeztette Marie-Louise Giraud cherbourgi mosónőt, akinek szomorú történetét Claude Chabrol filmje örökítette meg. (...)

Persze számos nőgyógyással is konzultáltam. Meglepetésemre, közülük kevesen támogatták az új törvényt. Azóta, szerencsére javult a helyzet. A fiatal medikák, akik tehetetlenül néztek a szerencsétlen nők problémáit, idővel egyetemi katedrára kerültek, és a szakma véleménye lassan megváltozott... Az általános (körzeti) orvosok viszont szinte egyöntetűen támogatták az új törvényt. Bármilyen morális meggyőződés vezette is őket, a „terepen” döbbenet látták, mekkora pusztítást végeznek az illegális abortuszok az alacsonyabb rétegek körében. A törvénynek meg kellett védenie ezeket a nőket. A gazdagok jobb helyzetben voltak: titokban külföldön, Angliában vagy Hollandiában vetették el a terhességüket. Az orvosok egyébként tudták, hogy még katolikus körökben is sok nő folyamodott abortuszhoz, és hogy mindenáron törvénnyel kell véget vetni az álszent hozzáállásnak.

Nem ütköztem leküzdhetetlen ellenállásba az egyházi adminisztráció részéről. Ők jól ismerték elszántságomat, én pedig az ő elvi szembenállásukat. Szűkek voltak tehát a manőverezési lehetőségei, de jól behatárolhatóak: meg kellett állapodni egy kompro-

Fotó: Szabó Alida

Kóser csokoládébolt

misszumban, mely nem sérti senki lelkiismeretét. Paradox módon a szélsőségesek megkönnyítették a helyzetünket. A „Hagyjátok élni őket”^{*} kampány, mely egy évvel azelőtt indult, új erőre kapott, annak előtte, hogy bárki is tudta volna, mi lesz a törvényben. Hamarosan mindenki megtapasztalta, hogy ez a hangoskodástól és botrányoktól, „hangzavartól és haragtól” kísért kampány, mely nem riadt vissza semmilyen alantas rágalomtól és vádaskodástól, elsősorban a szélsőjobboldal műve, ahol az egyes vallások hívei azért láthatóan elkülönültek egymástól.

A katolikus egyházzal jobban alakultak a dolgok, mint hittem volna. Találkoztam az ügyben illetékes prelátussal, aki nem próbált lebeszélni. Kifejezte azon kívánságát, hogy a lelkiismereti szabadságot biztosítsa a törvény, s egyetlen orvost vagy ápolónőt se lehessen abortusz végrehajtására kötelezni. Az is igaz, hogy abban az időben a francia egyház nagyon nyitott volt, és a Vatikán is jobban igazodott a század eseményeihez, mint azután. A későbbi időszakban biztos több nehézségem lett volna.

Ami a zsidókat és a protestánsokat illeti, szinte nem is kértem ki a véleményüket, nem mintha nem akartam volna, de nagyon megosztottak voltak a témával kapcsolatban. (...) Egyes lutheránusok elleneztek az abortuszt, ezzel szemben a református egyház többsége támogatta. A nagyon vallásos zsidók körében egyesek máig elenségesek velem. Két éve, 2005. január 27-én, Auschwitz felszabadításának hatvanadik évfordulóján megkaptam annak a levélnek a szövegét, melyet New Yorkból, igen, New Yorkból küldtek szélsőséges rabbik a lengyel köztársasági elnöknek, tiltakozván az ellen, hogy Lengyelország engem választott ki a deportáltak képviselőjére, miközben én vagyok az abortusz-törvény szerzője. (...)

Végül a törvényt 1974. november 29-én éjjel megszavazták.

Simone Veil: Une vie

© Editions Stock, Paris, 2007.

^{*} Az abortuszellenes mozgalom jelszava. (a szerk.)

VÁRKONYI TIBOR

Mallah doktor, a Sarkozy nagypapa

E iragadtatva semmiképpen sem volt dr. Benedict Mallah párizsi urológus sebész, amikor kisebbik leánya, Andrée közölte vele, hogy férjhez menni készül.

A doktor úr alig tudott valamit a jövődőliről, Sárközy Pálról, aki 1949 júniusának végén kopogott be előkelő, rue Fortuny 46 alatti házában kapuján, mégsem tetszett neki ez a (Szolnok környékéről odaszakadt) magyar nemes. Andrée, a családban Dadunak becézett aprócska lány azonban első pillantásra belészeretett a vándorba, aki baráti tanácsra azért érkezett, hogy segítséget kérjen franciaországi beilleszkedéséhez. A doktor úr azonban kész helyzet előtt állt; tudomásul kellett vennie az esküvőt, és ahogyan ígérte, két lánya közül az első, akinek bekötik a fejét, férjével együtt megkapja az emeleti lakrészt, neki marad a földszinti rendelő.

Mallah doktor bizalmatlanságában annak is szerepe volt, hogy ő, ha nagyon nehezen nem is, de küzdelmesen találta meg a helyét az eléggé zárt francia társadalomban. Szalonikiben született, abban az évben, amikor a város az Oszmán Birodalomtól a görögökhöz került. A latinó anyanyelvű, szefárd családnak hozzá kellett idomulni az új környezethez. Szaloniki óvárosának javarészt 1917-ben tűzvész pusztította el, de erről Benedict Mallah csak a hírekből értesült: ekkor már Párizsban volt, ahova a francia kultúráért rajongó apja küldte.

A kezdő doktor Lyonban ismerkedett meg Adèle-lel, az ifjú hadiözvegyvel, aki elesett férjét és meghalt gyermekét is siratta, magányos volt, összeházasodtak. A vőlegény az ara kívánságára tért át a katolikus hitre; az akkor már laikus Franciaországban az ilyesmi könnyen

ment, az ifjú Mallahot pedig legyőzte a szerelem, plébános áldotta meg frigyüket. Párizsba visszatérve a jó nevű urológus kórházi állása mellett terebélyes magán-pacientúrát is kiépíthetett, így vásárolhatta meg a piros téglából és fehér terméskőből épült kertes házat.

Kitört azonban a második világháború, s a náciakkal együttműködő Vichy-rendszer törvényei alapján Mallah doktor ismét zsidó lett. Arra azonban nem volt hajlandó, hogy maga és a gyerekei ruhájára felvarrassa a sárga csillagot, a közepébe festett „Juif” felirattal. Menekedéket kerestek Corrèze megyében egy

Sárközy Pál

Nicolas Sarkozy és Carla Bruni

Sarkozy a zsidó közösség által szervezett díszvacsorán

XVII. századi kisbirtokon, ahol nem volt sem víz, sem villany. Mallah doktor innen vizelte környékbeli betegeit. A két lány, az idősebb Suzanne és a kicsi Andrée-Dadu, magánúton készült befejezni iskolai tanulmányait. A náci megszállás vége felé azonban mind veszélyesebb lett az élet, az SS és a francia partizánok kemény csatákat vívtak. Sok éjszakát a közeli erdőkben kellett eltölteniük, egy napon pedig tizenhét SS érkezett a házba. Földültek mindent, Dadu fogadta őket, az ő papírai rendben voltak, megmenekültek.

A vidéki birtokon értesültek róla, hogy a magányosan hagyott párizsi házba beköltözött az SS. Mallah doktort rendelőjének és könyveinek a sorsa izgatta, mert szinte mindenük ott maradt, meneküléskor csak néhány bőröndöt vihettek magukkal. Végre 1944. december végén költözhetek haza. A földszint romokban, minden bútor eltűnt, de az elpusztult szalon közepén hatalmas virágcsokor köszöntötte a hazatérőket. A páciensek várták szeretett doktorukat. Az emeleten még minden szobán ott volt a lakat, vörös tintával írt betűk az ajtókon: „német

tulajdon”. Az otthagytott holmik szinte sértetlenül becsomagolva. A két lány kezdetben készülődni az érettségire, Dadu a jogi karra jelentkezett.

Amikor Sárközy Pál 1949 júniusában, öt évvel a háború után bekopogott a rue Fortuny-i házba, már minden konszolidálódott, az ifjú kérőt jómódú otthon fogadta. Mallah doktor megszeretni, megkedvelni sem tudta magyar származású vejét, de a lányát imádta, így az ifjú pár beköltözhetett az emeleti lakrészbe. Öt év alatt három fiúgyermekük született, a legkisebb még pelenkás volt, amikor Monsieur Sarkozy váratlanul lelépett. Ifjú magyar arisztokrata

hölgy hódította el, azóta negyedik feleségénél tart, valamennyi évtizedekkel fiatalabb nála. Dadut a csapodár férj nehéz helyzetbe hozta, mert, amint az magyar úriasszonyoknál szokás, Sárközy Pál megszakította feleségével egyetemi tanulmányait, csak a családnak élhetett.

A magára hagyott Dadu ismét beiratkozott a jogi karra, de amíg diplomáját megszerezte, s ügyvédként klientúrát építhetett ki, úgyszólván minden költség Benedict nagypapára hárult. Paul Sarkozy ugyanis sokszor elfelejtette fizetni a bíróság megítélte tartásdíját. A fiait időnként meglátogatta, akik viszont apjuk helyett nagypapjuk szeretetét élvezték. Kivált a középső, Nicolas, akit Benedict nagypapó beavatott szenvedélyébe, a filatéliába, s a gyönyörű bélyegeken keresztül szeretette meg vele a francia történelmet. Délutánonként pedig Nicolas kézen fogta nagypapát, metróra ültek, néhány állomást

utaztak, beültek egy kis kávézóba, ahol meleg tejeskávét tunkolva élvezték a vajás süteményeket. A három fiú közül talán Nicolas került legközelebb Mallah nagypapához, akitől csak apja hűtlenkedése után tudta meg, hogy spanyol-görög zsidó vér is folyik ereiben.

Nicolas Sarkozy, Franciaország köztársasági elnöke nem tagadja meg magyar származását sem, de hivatalos beszédeiben időnként szükségesnek tartja elmondani, hogy ő tulajdonképpen magyar-görög zsidó félvér. Miért is hallgatna róla, amikor az ország államfőjében vegyes származása ellenére is az elsőszámú franciát tiszteli.

ALBERT COHEN

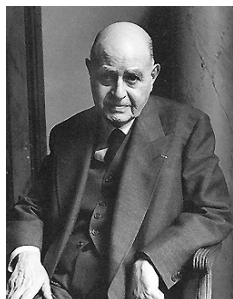
Az úr szépe

(Részlet)

Leszállva lováról a mogyorófák és vadrózsavirágok mentén haladt, mögötte két ló, melyet a lovászfíú a kantáruknál fogva vezetett, ment a csönd reccsenéseiben, meztelen felsőteste a déli napsütésben, ment mosolyogva, furcsán és hercegien, magabiztosan győzelmében. Ma, májusnak ezen első napján, véghez meri vinni, és a lány szeretni fogja.

A napsugarakat szétszóró erdőben, az antik félelmek mozdulatlan erdejében, ment a kuszaságokon át, szép és nem kevésbé nemes mint őse Áron, Mózes testvére, ment, hirtelen nevetve és a legbolondabb emberfia, nevetve ifjúságán és szerelmén, hirtelen letépve és megharapva egy virágot, hirtelen táncolva, hosszúcsizmás nagyúr, táncolva és nevetve az átszűrődő vakító napfényben, kecsesen táncolva, mögötte a két okos állattal, szerelemtől és győzelemtől táncolva, mialatt alattvalói és az erdő teremtményei gondtalanul tették dolgukat, kedves kis gyíkok a nagy gombák leveles napernyői alatt, aranyszínű legyek geometriai alakzatokat rajzoltak, pókok másztak elő a rózsaszín erikafák sűrűjéből és figyelték az ősi ormányos bogarakat, hangyák tapogatták egymást és jelezték egymásnak az utat, majd visszatértek magányos tevékenységükhöz, vándorharkályok hallgatóztak, magányos varangyok kürtölték szét nosztalgiajukat, félénk tücskök ciripeltek, furcsamódben lévő baglyok riogtak.

Megállt, és miután vállon csókolta a lovászt, elvette tőle a hősi tettéhez való útításkát és megparancsolta neki, hogy

kösse ki a lovakat egy ághoz és várjon rá olyan hosszan, ameddig csak kell, estig vagy még tovább, várjon rá füttyszóig. „És mihelyt meghalod a füttyszót, elhozod a lovakat, és annyi pénzt kapsz, amennyit csak akarsz, szavamra! Mert amit most megpróbálok, soha egyetlen

férfi nem próbálta még, tudd meg, egyetlen egy sem, a világ kezdete óta! Igen, testvér, amennyit csak akarsz!” Így szólt, és örömeiben megcsiklandozta csizmáját korbácsával, és elindult végzete és a ház felé, ahol a nő élt.

A gazdag, svájci faházra hajazó villa előtt, amely mintha mahagóniból lett volna, annyira fénylett, szemügyre vette a szélmérő csészéit, melyek lassan forogtak a palatetőn, és elszánta magát. Kezében a táskával óvatosan betolta a kertrácsot, belépett. A fejét tűzbe hajtó nyírfán a kismadarak bo-

londosan lármáztak e csodás világ előtt tisztelegve. Hogy a kavicsok ne csikorogjanak, átugrott a hortenziák kövekkel övezett virágágyására. A nagy ajtóhoz érve, a repkények mögül benézett. A zongora előtt ülve játszott a lány a piros bársonnyal és aranyozott fával borított szalonban. „Játssz, szépségem, még nem tudod, mi vár rád” – mormolta.

Felmászott a szilvafára, onnan felkapaszkodott az első emelet erkélyére, rálépett az ablaksarok láncára, kezét egy kiálló farészre tette, megtalálta egyensúlyát, elérte a második emeleti ablakkönyöklőt, kitárta a félig zárt zsalukat, széthúzta a függönyt, egy ugrással a szobában termett. Ott is volt nála, mint tegnap és tegnapelőtt, ám ma megmutatkozik előtte és meg meri tenni. Hamar előkészíteni a merényt.

Meztelen felsőtesttel a nyitott táská fölé hajolva elővett belőle egy elhasznált öreg kabátot és egy molyrágta

szőrmekalapot, rácsodálkozott a lova-
gi nyakkendőre, melybe keze bele-
akadt. Vegyük fel, ha már itt van, vö-
rös és szép. Megkötvén nyaka körül
megállt a keretes nagytükör előtt.
Igen, éremlyítően szép. Rezzenéstelen
arc, melyet kusza homály borít. Szé-
les csípő, lapos has, nagy mellkas, és
a napbarnított bőr alatt az izmok, mint
összefonódott hajlékony kígyók.
Mindez a szépség később majd a te-
metőben itt egy kicsit zöldes, amott
sárga, magányosan egy szétmálló lá-
dában. A nők igencsak becsapva érez-
nék magukat, ha akkor látnák, csönd-
ben és mereven a koporsójában. Mo-
solygott boldogságában, folytatta a
bolyongást, néha-néha méricskélve
automata pisztolyát.

Megállt, hogy szemügyre vegye zö-
mök kis társát, mely mindig szolgál-
latra készen állt. Már benne volt a go-
lyó, mely... később, igen, később.
Nem, ne a halántékba, fennáll a ve-
szélye, hogy életben marad és megva-
kul. A szívbe, igen, de nem szabad túl
lentre célozni. A szegycsont széle és a
harmadik borda közötti szöglet a jó.
Egy kerek asztalkán, a kölnivizes
üveg mellett lévő tollal megjelölte a
kedvező helyet, elmosolyodott. Ott
lesz a kis csillag alakú lyuk, körülötte
fekete puskaporral, néhány centimé-
terre a mellbimbótól, melyet annyi
nimfa csókolt meg. Szabaduljon már
most meg ettől a teheről? Szakítson
az emberi söpredékkal, mely mindig
kész a gyűlöletre, az ítélkezésre? Fris-
sen mosdottan és borotváltan mutató
hulla lenne, és ráadásul tiszti öltözék-
ben. Nem, először meg kell próbálni a
hallatlan tervet. „Áldott légy, ha az
vagy, akinek gondollak”, suttogta,
mialatt alatt a zongora tovább ontotta
gyönyörű hangjait, és megcsókolta
kezét, majd újra járkálni kezdett fél-
meztelenül és lehetetlen ruhájában,
szüntelenül orra elé tartva és belelé-
gezve a kölnivizet. Megállt az éjjel-
iszekrény előtt. Egy Bergson-könyv
és töltött csokoládék hevertek a már-
ványon. Nem, köszönöm, nincs ked-
vem. Az ágyon egy iskolásfüzet. Ki-
nyitotta, ajkaihoz emelte és olvasni
kezdte...

Albet Cohen: *Belle du Seigneur*

© Editions Gallimard, Paris, 1968.

ANDREI OISTEANU

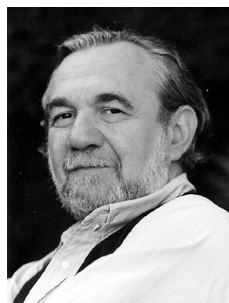
Eugène Ionesco, élet- és halálfélelem között

Hogyan em-
lékezünk

meg egy klasszikus íróról?
Úgy, hogy fényesre csi-
szoljuk a sírkövét? Vagy
úgy, hogy hamis pátosszal
könnyezünk az emlékmű-
vénél? Netán úgy, hogy elzengünk né-
hány agyonhasznált és -koptatott köz-
helyet? Vagy pedig úgy, hogy meg-
próbálunk minél többet megtudni az
életéről és az életművéről, reményeiről
és kiábrándulásairól, esetleges trau-
máiról és arról, hogyan volt képes le-
küzdzeni őket?

Egy 2003-ban közölt, *Szükség van-e
még életrajzokra?* című programati-
kus szövegben Mircea Cărtărescu, akit
indulatba hozott a román írók életraj-
záinak kaptafásítása és meghamisítása,
a következőket írta: „A klasszikus iro-
dalomtörténetek nemcsak azért voltak
unalmasak és nehezen elviselhetők,
mert adatok száraz felsorolásába tor-
kollott, hanem azért is, mert az olvasó
úgy érezte, hamisítványt adnak el ne-
ki; ez az érzés kísértett egyetemista-
ként, ahányszor Odobescu olümposzi
alkatáról szóló előadást hallgattam
(anélkül, hogy az előadó akár egyetlen
szót is szólt volna az író morfium-
függőségéről).”

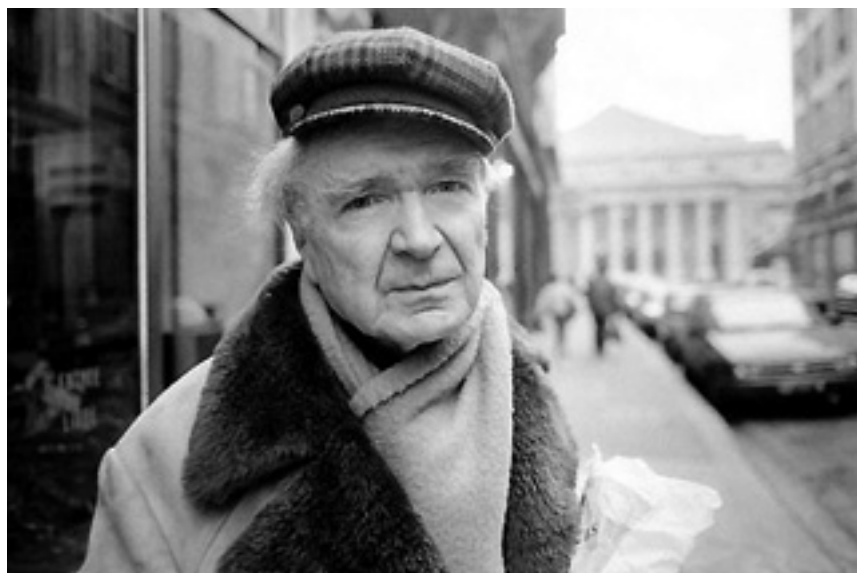
November 13-án vagy 26-án lesz
száz éve, hogy Slatinán megszületett
Eugène Ionescu. Ebből az alkalom-
ból közlöm ezt a részletet a *Kábító-
szerek a románoknál. Történelem,
vallás és irodalom* című könyvből,
amely megjelenés előtt áll a Polirom
kiadónál.

CIORAN DIAGNÓZISA IONESCÓRÓL

Emil Cioran szerette, ha
diagnózt állíthat fel má-
sokról és gyógyíthatja
őket. „Mint minden 'igazi'
beteg – jegyzi meg ihletet-
ten Marta Petreu –, [Cio-
ran] elkezdett orvost játszani. Nem-
csak magával, másokkal is.” (1). Ami
Eugène Ionescót illeti, Cioran diagnó-
zisa a pszichiátria területéhez tartozik:
„[Eugène] Tulajdonképpen nagyon
boldogtalan, folyton depressziós, elvi-
selhetetlen apátiás rohamok gyötrik”,
írja Cioran bukaresti barátjának,
Arșavir Acteriannak 1979. március
13-án. (2). Eugène Ionesco súlyos
depresszió esett át 1967 tavaszán,
amikor is Svájcba megy kezelésre.
Hogy essen túl rajta, a drámaíró alko-
holt fogyaszt, ami természetesen sú-
lyosbítja depresszióját. Nem tudott ki-
törni ebből az ördögi körből, ezért Ci-
orannak telefonál Párizsba, hogy eny-
hülést találjon. Paradox módon az ön-
gyilkosság legendás ajánlgatója lesz
az a pszichiáter, aki a depressziós be-
teget kezeli.

Hihetetlennek tűnik, amit Cioran
1967 áprilisában jegyez fel a *Füzetek-
be*: „E. hív Luzernből, ahol kezeltetnie
kellene magát egy kórházban. Reggel
van, 10 óra, és azt mondja, hogy nem
bírja tovább, hogy a depressziói egy-
mást érik, s azt kérdezi, én hogy tar-
tom magam életben. Azt felelem,
hogy ezt kérdezem én is magamtól, és
hogy csodálom magam, amiért még
futja a folytatásra. Én viszont nem
iszom, s meg is mondtam E-nek, hogy

a szesz ördögi, hogy ameddig iszik, nem szabadul a pokolból. (...) E. pontban éjfélkor telefonál Zürichből. Sír, sóhajtozik, szinte nyávog, az este folyamán, mint mondja, megivott egy üveg whiskyt, az öngyilkosság szélén áll, és fél. (...) Könyörgök neki, hogy ne igyon többet, hogy jöjjön el Svájc-ból, feküdjék be egy párizsi kórházba, ahol meg lehet látogatni. (...) Mondtam neki: muszáj az alkohorról lemondania, azt mondja, hogy nem megy, próbálta és tudja, hogy ő erre nem képes. (...) Mondtam neki, ha nem hagyja abba legalább egy-két hétre, akkor elveszett ember. Ma azt mondtam neki: ne igyál, s ha érzed, hogy kíváncsi az italt, fogj egy imádságos könyvet, mondj el egy imát. Azt mondja, hogy már nem tud imádkozni, hogy régebben próbált, de most képtelen rá. És újra panaszkodik és háborog: Németországban már nem játszanak stb. (...) E. naponta kétszer hív Zürichből. reggel megígéri, hogy nem iszik, este pedig részeg, öngyilkosságról beszél. Én pedig, aki az öngyilkosság védelmére keltem, igyekszem őt megakadályozni abban, hogy megtegye. (3, 210-213.).

A drámaíró depressziójának legfontosabb oka az az érzés, hogy már nem játsszák, és hogy dicsősége lenyugvóban van. Eugène Ionescónak ez az érzése hamis, ha figyelembe vesszük, hogy azokban az években rendkívül

Emil Cioran

sokat játszották a darabjait Európa minden színházában (1964-től kezdődően még a kommunista Romániában is – a Teatrul de Comedie a *Rinocéeroszokat* tűzte műsorára.) De mint tudjuk, egy jelenség érzékelése tökéletesen különbözhet a jelenségtől magától. „Morbid, abszurd, *kártékony* dicsősége – írja Cioran – semmi egyébbre nem volt jó, mint hogy súlyosbítsa állapotát és problémáit. Olyan dicsőség ez, amely az átok álarcát viseli.”

Cioran diagnózisa egy igazi pszicháter színvonalát üti meg. A dicsőség-

nek olyan hatása van Eugène Ionescóra, mint egy veszélyes kábítószernek, amely függőséget okoz. Nem más ez, mint egyfajta „ördögi bájital.” Amikor ennek a narkónak az adagja csökken, a drámaíró egy másikkal helyettesíti, az alkohollal, amely azonban még veszedelmesebb.

Amikor ennek a kábítószernek a hatása csökken, a drámaíró egy másikkal, az alkohollal helyettesíti, amely azonban még veszedelmesebb. „A hírnév – írja Cioran a *Füzetekben* – az ő számára méreg, olyan kábítószer, amelyből csak kellemetlenségei származtak, valódi örömet azonban nem adott neki: kinszenvedés, büntetés, valóságos agónia, de már nem tudná nélkülözni. (...) A szesz és a hírnév az ördög műve. Nehogy kedvet kapjon az ember az elsőhöz, nehogy a második-hoz forduljon. Két veszély – egyik sem leselkedik rám, jóllehet fiatalon az elsőhöz nagyon közel jártam.” (3, 212-213.).

Általában tudni lehet Eugène Ionesco alkoholizmusáról. 1966. július 2-án például Cioran „hullarészegen” tér haza egy Ionescóval töltött pantagrueli éjszakai mulatság után. „Elképesztő, mennyit tud enni és inni E[ugène].” – írja Cioran a naplójába. (*Füzetek*, 3, 212–213.) De vajon teljes mértékben hitelesek-e Cioran naplójegyzetei? Karikatúra jellegű bejegyzések ezek, ami Ionescót illeti. Tudjuk, hogy Emil Cioran túlzott, ha írt, és hogy akkor is

Fotó: Szabó Alida

Zsidó pékség bejárata, Párizs

túlozhatott, amikor a drámaíró depressziójáról számolt be. „Gondolkodni annyi, mint túlozni” – jegyezte fel a naplójába 1963-ban.* „Kétségkívül túlozok”, írta Arşavir Acteriannak egy 1974-ből származó levélben. A Ciorantól származó információkat össze kell hát vetnünk a másoktól származókkal.

„KRIPTOZSIDÓSÁG”

Felbukkan néhány jelzés Eugène Ionescu bukaresti fiatalsága idejéből. Mihail Sebastian például feljegyezte naplójába 1941 februárjában, hogy egy reggel az akkor 31 éves Ionesco „pár koktélt után berúgott.” Lelkileg nagyon zavarodottan és „az italtól kábultan” Ionesco bevallotta barátjának, Sebastiannak, hogy anyja „zsidó maradt haláláig, amikor ő, Eugène, saját kezűleg megkeresztelte”. Ionesco úgy beszélt, „mintha könnyíteni akart volna a lelkén, mintha ez lett volna az, ami eddig nyomasztotta, fojtogatta”, írja Sebastian a naplóban. Figyelembe kell vennünk az időpont kontextusát. A jelenet két héttel az 1941. január 21. és 23. közötti legionárius felkelést és bukaresti pogromot követően játszódik, amikor Eugen Ionescu „kripto-zsidósága” valóban kellemetlenségeket okozhatott. Az információ nem teljes mértékben releváns, de tünetértékű: amikor lelki zavarokon esett keresztül, Eugen Ionescu úgy próbált túljutni rajtuk, hogy alkoholt ivott.

Hogy Eugène Ionescu esetében súlyos lelki zavarról volt szó, azt Ion Vlasiu szobrász egyik naplóbejegyzése is tanúsítja, amelyet rögtön az 1941 januári legionárius lázadás után írt: „Naponta találkozom Eugennel [Ionescu]. Meg van rémülve. Az anyja zsidó és ez köztudott. Most jobb tyúknak lenni, mint zsidónak. A nacionalizmus kiadja magát. [...] Sajnálom Eugent. Úgy néz rám, mint egy gyermek, aki sárkányt lát feltűnni a láthatáron, mintha azt kérdezné: vajon fel-falnak?” (6).

ÖNTUDATLANSÁG

De Ciorannak a hatvanas évekből származó naplóbejegyzései összevetethetők azokkal, melyeket maga Eugène

Ionesco vetett papírra. Vegyünk egy vallomások szöveget, a *Présent passé, passé présent* címűt, melyet Ionesco éppenséggel 1967-ben írt. A drámaíró hol arra panaszkodik, hogy „dicsősége végéhez ért”, hol arra, hogy iszonyúan fáj a feje, miután berúgott, hol arra – még 58 éves sincs! –, hogy teljesen elvesztette a memóriáját az ital miatt: „Amikor sokat iszom, nem emlékszem, mi történt, mit mondtak, mit mondtak nekem, mit csináltam. Másnap mesélik el nekem. Egyetlen emlékem sem marad, csak a fekete lyuk.”(7). Ez egy olyan ember vallomása, aki úgy borzad az öntudatlanságtól, „mint a haláltól”: „Úgy félek a

Eugène Ionesco

felejtéstől, mint a haláltól. Öntudatlan vagyok. Elveszítem magam. Elidegenedem magamtól.” Mircea Eliade egy közismert tanulmányban értelmezte a „felejtés”, a „részegség” és az „öntudatlanság” mitológiáját és szimbolikáját. (*Mythology of Memory and Forgetting*, 1963)

A drámaíró egy másik szövege is beszédes lehet ebből a szempontból, mégpedig az 1967 végén közzétett *Journal en miettes*.* A kötetet az írónak a hatvanas években írt vallomások lapjai alkotják – az utolsó időszak 1967 nyara. A napló tehát tartalmazza a zürichi klinikára való beutalás epizódját is 1967 áprilisából. Valószínűleg a Zürichi Egyetem világhírű pszichiátriai klinikájáról van szó, ahol C. G. Jung is dolgozott a század elején. „A részegség semmit nem old meg, de a svájci pszichológia sem”, vonja le Ionesco a pesszimista következtetést.

A „világhír” kérdése („részben kellemes, részben elviselhetetlen”) mint a drámaíró depressziójának oka („már nem játszák a darabjaimat”) ebben az esetben is felmerül: „Éppen most hívtott a Comedie Française igazgatója és közölte, hogy érdekli legutóbbi darabom. Milyen kevésre van szükségem, hogy visszaálljon az egyensúlyom a kiegyensúlyozatlanságban.” Ennek ellenére a személyes dicsőség kérdése kevésbé rögeszmés formában jelenik meg Eugène Ionesco naplójában, mint ahogy azt Emil Cioran leírja. A *Rinocéroszok* szerzőjét nem fenyegeti a veszély, hogy „saját hiúsága marionettfigurája” legyen, ahogy három évtizeddel korábban Pompiliu Constantinescu megjósolta (*Eugène Ionescu avagy saját hiúsága marionettfigurája*, 1934). Talán csak „egy magányos és szomorú bohóc”, ahogy Michael Finkenthal jellemezte szeretettel: „Szeretett bohócunk, Ionesco” (8).

„IGAZÁN CSAK RÉSZEGEN VOLTAM BOLDOG”

Eugène Ionesco depressziójának valódi oka, egyszerűen szólva és saját kifejezésével „a halálfélelem”. Dilemmák között őrlődve él, „az életfélelem és a halálfélelem között tépelődve.” Paradox módon a halálfélelem öngyilkos gondolatokat szül. Olyan rémület ez, amely valósággal megborzad a halál rejtélyétől; olyan teherrel, amely valósággal agyonnyomja: Gérard de Nerval közismert szavával „a melankólia fekete napja” sugározta mélysötétben élni – Nerval egyébként maga a drámaíró idézi naplójában. „A halálfélelem, az úr iszonya és az élet forró, uralhatatlan, nyomasztó vágya – íme, mi gyötört és gyötör folyamatosan és egyforma intenzitással”, írja Eugène Ionesco. Ionesco melankóliája egybeesik a képtelenséggel, hogy „elveszettnek [érezze magát] ebben a halálra ítélt világban.” Többek között az alkoholt is gyógyírnak véli a melankólia és a beteges szorongás ellen. Íme, néhány „morzsa” a drámaíró naplójából, amelyben a memória elvesztése révén éri el az „öntudatlanság” állapotát, a memória elvesztését pedig az alkoholmámor biztosítja:

„Nem tudtam, hogy lehetnék öntu-

datlan. Hogy öntudatlan legyek, nemcsak saját halálomról kellett volna elfeledkezniem, hanem arról is, hogy azok is meghalnak, akiket szeretünk s a világ is elpusztul. A vég gondolata megrémít, eszemet vesztem tőle. Igazán csak részegen voltam boldog. Sajnos, az alkohol kikapcsolja a memóriát, így csak néhány ködös emléket őriztem meg az eufória állapotából.” Vagy: „Kizárólag részegen voltam boldog. Sajnos, másnapra majdnem mindent elfelejtettem, fogalmam sem volt, miből állt össze az a fajta boldogság.” Vagy: „Ez az iszonyú félelem, ez a pánik. Ahogy leszáll az éjszaka, rám tör. Vágyom a magányra, s nem bírom elviselni. [...] Hiányzik az ital. Egyetlen pohár elegendő, hogy a félelem eltűnjön.” (9, 19., 41-42., 60., 75., 102-103., 110., 132.).

Az utolsó passzus, melyet egy svájci pszichiátriai klinikán vetett papírra, mintha George Bacovia köpenyéből bújt volna elő: „Magány, magány, magány... / Hogy esik, úristen. / Csak még egy... még egy pohár / Ó, lélethalál! – *Gyéren*, 1906). Valójában azonban nem kell túlságosan távoli helyeken keresgélnünk. Ionesco saját darabjaiban diagnosztizálja önmagát. A *Rinocéroszok* néhány replikája többször mond a szerzőről, mint egy egész pszichiátriai beteglap. Az 1959-ben közölt drámának Berenger a főszereplője – a drámaíró alteregója:

„JEAN: Lám, mire visz az ital! Nem uralom a mozdulataimnak. Már nincs erő a kezében, szorong, kimerült. A tulajdon sírját ássa, kedves barátom. Vesztebe rohan.

BERENGER: Nem vagyok én úgy oda az italért. Csak hát ital nélkül mégse megy. Valahogy félek... Hát iszom, hogy ne féljek úgy.

JEAN: Mitől félsz?

BERENGER: Nem is tudom. Nehéz ezt a szorongást kifejezni... Valahogy rosszul érzem magam a bőrömben, az emberek közt, hát föl-fölhajtok egy pohárkával. Ez megnyugtat, elzsongít...

JEAN: Bezsong, mi?

BERENGER: Fáradt vagyok. Évek óta fáradt. Alig bírom cipelni a saját testemet is...

JEAN: Neuraszténia! Az alkoholista melankóliája...” (10).

„INJEKCIÓK, AMELYEK VÉGEZNEK A SZORONGÁSSAL”

Nehéz elhinni, hogy Eugène Ionescót, aki depresszióval küszködött, s akit beutaltak néhány pszichiátriára, nem kezelték pszichoaktív gyógyszerekkel. Mint már említettük, Emil Cioran 1964 áprilisában feljegyezte naplójában, hogy barátja, „X” (nagyon valószínű, hogy Eugène Ionesco, akit úgy óvott, hogy nem nevezte meg) „egyre csak zuhan” s arra panaszkodik, hogy egy pszichiáter „olyan nyugtatókat írt fel neki, amelyek euforikus állapotot okoznak, aztán meg depressziós rohamokat.” Cioran azt válaszolta neki, hogy a nyugtatók („a megvásárolt boldogság”) „egy garast sem érnek” és hogy egy pszichiáternek „soha nem sikerül” meggyógyítania. (4, 245.).

Nyilvánvaló, hogy Cioran zsigerileg gyűlölte a pszichiátriai klinikákat és a „szánalmas doktorokat”, akik a folyosókon kísértettek. Nem így Eugène Ionesco. Egy ilyen helyre szóló beutaló olyan volt számára, akár egy olyan területre való kellemes távozás, ahol úgy érezte magát, mint akit minden felelősség alól felmentettek. „Szeretném, ha egész életemet egy klinikán tölteném – írja a drámaíró –, egy világos, tiszta klinikai szobában. Ha már úgyis börtönben élünk, szeretném, ha ezt választhatnám.” A pszichiátria atyjáról írt dicséret maga is tünetértékű. Eugène Ionesco számára Sigmund Freud „egy másik jelentős zsidó”, „egy jelentős rabbi, aki a rabbik legtisztább hagyományát folytatja”, egy „lélekgyógyász”, aki „a gyűlöletet akarta kiűzni az emberből” (9, 96., 100.).

De milyen „nyugtatókról” lehet szó Ionesco esetében? Milyen pszichoaktív gyógyszereket írtak fel neki? Egyes adatok a drámaíró „onirikus naplójából” származnak. Az időszakból (a hatvanas évek közepéről) származik egy álom; ebben az időszakban Eugène Ionescót egy pszichiátriára utalták be és panaszkodott, hogy hiányzik az alkohol, amellyel enyhíthetné a szorongás okozta traumáit. Álmában Eugène Ionesco egy kocsmában van, ahol is kér „valamit inni”. „Nem adhatok önnek italt – mondja az álom-

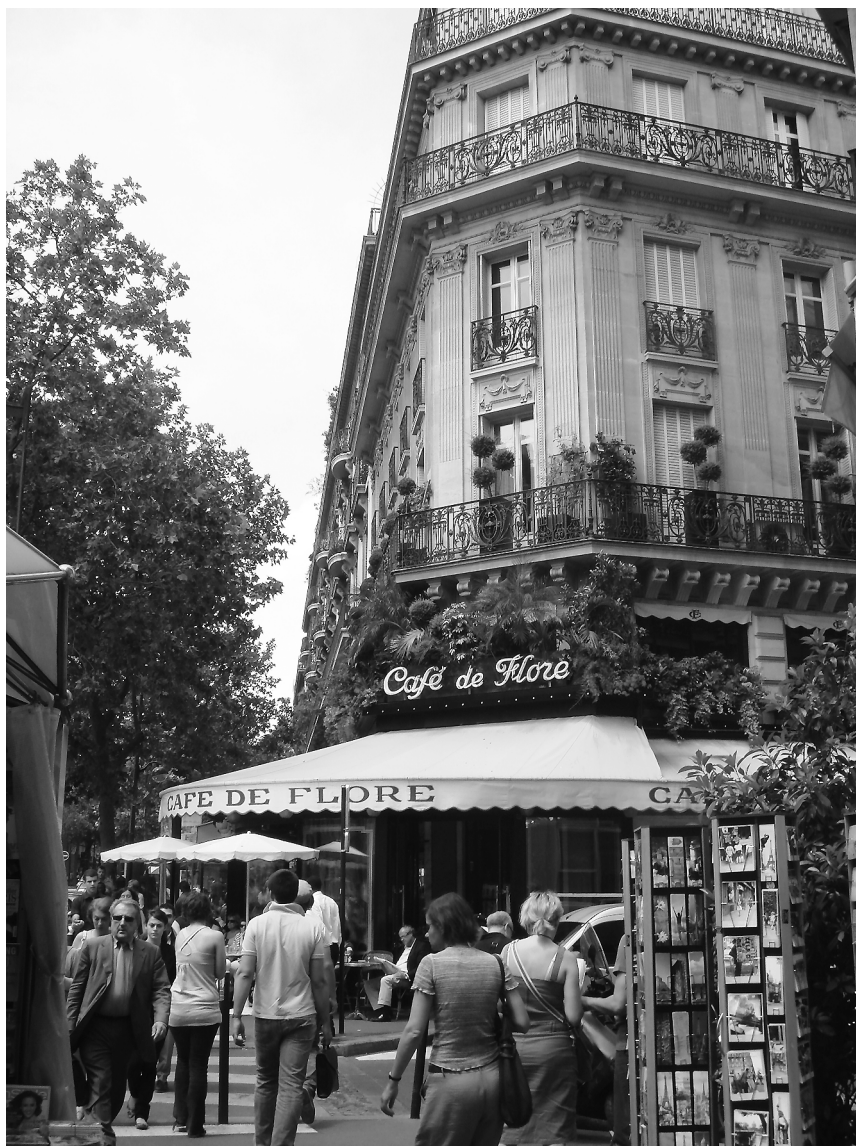
beli kocsmáros –, csak ha megmutatja az épelméjűségi bizonylatot. [...] Úgy tűnik, ön örült, injekciót kapott, kábítószerezett.” „Azokat az injekciókat egy orvos adta be nekem – magyarázza Eugène Ionesco álmában –, hogy végezzen a szorongással.” De nem sikerül meggyőznie az álombeli csapost, úgyhogy egy másik kocsmába megy, ahol ugyanazt rendel: italt. „Hiába várok, egyre csak várok s az álom ebben a várakozásban ér véget.” Reggel a drámaíró beszámol fentebb összefoglalt álmáról a pszichiáternek a klinikában, ahova beutalták (nagy valószínűséggel annak, aki felírta „a kábítószereket”). Mélységesen elégedetlen a pszichiáter adta vulgárfreudista magyarázattal és arra a következtetésre jut, hogy álmai nem mások, mint a valóság nagyon közvetlen, szublimálatlan reflexiói. Ilyen körülmények között nem túlzás arra gyanakodnunk, hogy Eugène Ionescónak valóban pszichoaktív injekciókat írtak fel, amelyeknek, mint ő maga mondja, az volt a feladata, hogy „végezzenek a szorongással”. (9, 64-65.).

„AZ EUFÓRIÁT BIZTOSÍTÓ GYÓGYSZEREK UTÁNI VÁGY”

Egy nemrég közölt visszaemlékezésében, amelyet az író és pszichiáter Ion Vianu az Eugène Ionescóval való barátságának szentelt, a szerző a drámaíró „folyamatosan sebzett érzékenységről” beszél, azokról „az igyekezetekről, amelyeket azért tett, hogy óvja magát: álmodás révén, de úgy is, hogy mesterséges édenekhez folyamodott. Azt hiszem, ez volt az ő alapvető pszichológiai mechanizmusa.” (11). Valahol a *Foszláynapló*ban, amelyet 1967-ig vezetett, Ionesco a következőket jegyzi fel arról, hogyan érzékeli saját testét: „Soha nem éreztem jól magam a bőrömben. Innen az eufóriát biztosító gyógyszerek és az ital utáni vágy...” Ismét megkérdezhetjük: milyen „eufóriát biztosító gyógyszerekről”, „kezelésekről”, „injekciókról” és „kábítószerekről” is lenne szó? Az alkoholon kívül milyen „mesterséges édenekről” beszél Ion Vianu? Eugène Ionesco diszkrét volt ebben a kérdésben.

Mégis létezik egy passzus, amely ha részlegesen is, elárulja a naplórót. „Eufórikus” állapotokról ír, de nem a lélek folyamatos ingadozásától eufória és szorongás között, hanem „más kezelések” következtében, amelyek „méregtelenítik [lelkileg].” Íme, a teljes részlet: „Olykor bizonyos eufóriát [érzek]. Minek köszönhetően? A magánynak, a szigorú diétának és más kezeléseknek, amelyek a méregtelenítést biztosítják? Azért, mert úgy méregtelenítem magam, hogy megírom a traumáimat s így kihajítom őket magamból? Vagy egyszerűen az isidon hatása ez, amelyet már vagy tíz napja szedek, s amelynek a hatása, úgy látszik, kezd érződni? Ezzel együtt az éjjel, tegnap este és ma reggel teljesen magam alatt voltam, a kétségbeesés mélyén. Úgy tűnik, a zürichi rossz szél okoz ilyen depressziókat; bizonyára léteznek eufórikus szelek is.” (9, 36., 83.).

Nem létezik olyan gyógyszer, amelyet *Isidon*nak hívnak. Eugène Ionesco (vagy aki begépelte a naplóját) helytelenül írta le a gyógyszer nevét. Valójában az *Insidon*-ról van szó – a német gyógyszeripar termékéről, amelynek az a feladata, hogy az alattomos betegségeket gyógyítsa (innen az orvosság neve is),* amelyek tünetek nélkül jelentkeznek, a *Generalized Anxiety Disorder* (GAD) kategóriájú betegségekhez tartoznak, mint a me-

Két kávéház az ezerből

lankólia. Ennek a szorongásoldó készítménynek a másik neve *Opipramol*. Azért ez a neve, mert *opioid*. Gyógyszerészeti értelemben nem olyan gyógyszer, amely ópiumot tartalmaz vagy abból származik (más szóval, nem *ópiumkészítmény*, nem is *opiaceum*), hanem egy szintetikus narkotikum, amelynek a hatása olyan, mint egy ópiumkészítményé.

MŰVÉSZETTERÁPIA

Mint már láttuk, Eugène Ionesco alapota 12 év múlva, a hetvenes évekre

sem javult. Eugen „nagyon boldogtalan” – írja Emil Cioran Arşavir Acteriannak 1979-ben –, „folyamatosan depresszió gyötri.” Nyilvánvaló, hogy Ionesco esetében olyan depresszióról volt szó, amely irodalmi kreativitásra ösztönözte. „Mindent, amit írtam – vallotta be Ion Vianunak a drámaíró – a depressziós rohamok közben álmodtam és akkor véglegesítettem, amikor kigyógyultam.” „Ennek kapcsán – fejtegeti Ion Vianu – beszélhetnénk a depresszió ama funkciójáról, hogy tudatalatti tartalmak szabadulnak fel általa, amelyek azokban az időszakokban kapnak formát és rendeződnek, amikor a józanság és az egészség kerekedik felül. Ennek a pulzáló rendszernek a működése, amelyben a szenvedés és az energia váltakozik és kiegészíti egymást, nyilvánvaló Ionescónál.” (11). „Miért vagy te vidám, holott szomorú szövegeket írsz – kérdezte Ionesco Ciorantól – és én miért vagyok szomorú, holott én meg vidám darabokat írok?”

Öregkorában, 1980 és 1988 között Eugène Ionescót két svájci műgyűjtő, Franz Larese és Jürg Janett meghívta, hogy St. Gallenben, egy Zürich-től keletre fekvő városkában töltsen egy nyarat. Ott, egy műteremben, amelyet biztosítottak a számára, Ionesco művészetterápiai üléseken vett részt (elvonókúrán?), ahogy a két műgyűjtő elárulta. Nemhivatalos művészetterápiai ülésekről volt szó, mint Ion Vianu pontosít, aki meglátogatta a drámaírókat azokban az években St. Gallenben és látta festeni a műteremben. Ennek a pszichiátriai diagnosztizáló és kezelő módszernek sikere volt a korban, főleg Svájcban, C. G. Jung hazájában.

A St. Gallen-i alapítvány, a *Larese und Janett Stiftung* birtokában több alkotás (metszet és fedőfesték) maradt fenn Eugène Ionescótól. 2003-ban ezeket részben a bázeli Szépművészeti Múzeumnak, részben a bukaresti New Europe College-nek adományozták. Ezek a meglepő képek, amelyeket Eugène Ionesco a nyolcvanas években festett, a NEC bukaresti székhelyén, a Plantelor utca 21. szám alatt láthatók. Köszönöm Andrei Pleşunak, a NEC rektorának, hogy ezeknek az értékes információknak a birtokába juttatott.

Demény Péter fordítása

Jegyzetek

- 1) Marta Petreu: *Despre bolile filosofilor. Cioran*. (Filozófusok betegségeiről. Cioran.) Polirom, Iaşi 2008, 105.
- 2) Emil Cioran: *Scrisori către cei de-acasă*. (Levelek az otthoniakhoz). Dan C. Mihăilescu kiadása. Humanitas, Buk. 2004, 221., 236.
- 3) Emil Cioran, *Caiete II., 1966-1968*. (Füzetek II.). Humanitas, Buk. 2001.
- 4) Emil Cioran, *Caiete I, 1957-1965*. (Füzetek I.) Humanitas, Buk. 1999.
- 5) Mihail Sebastian: *Napló 1935-1944*. Valasek Júlia fordítása. Koinónia, Kvár 2009. 351-352.
- 6) Ion Vlasu, *În spațiu și timp. Pagini de jurnal*. (Térben és időben. Naplójegyzetek). Dacia, Kvár 1970. 165.
- 7) Eugène Ionesco, *Prezent trecut, trecut prezent*. (Elmúlt jelen, jelen levő múlt). Humanitas, Buk. 2003. 32., 102., 124., 159.
- 8) William Kluback & Michael Finkenthal, *Clownul în agora. Convorbiri despre Eugen Ionescu*. (Bohóc az agorán. Beszélgetések Eugen Ionescuról.) Universalia, Buk. 1998. 90., 148.
- 9) Eugène Ionesco, *Jurnal în fărâme* (Napló, foszlányokban) Humanitas, Buk. 1992.
- 10) Rinócéroszok. Mészöly Dezső fordítása. *Eugène Ionesco drámái*. Európa, Bp. 1990. 346.
- 11) Ion Vianu, „Ionesco, așa cum l-am cunoscut” (Ionesco, amilyennek én ismertem). „22”, Buk. 2009/48-as szám, nov. 24-30., 14-15.

Glosszárium

Bacovia, George – román költő (1881-1957), az egzisztenciális bánat megverselője, líráját a Baudelaire-éhez szokták hasonlítani. Versei magyarul Kiss Jenő fordításában jelentek meg: *Lila alkonyat*. Kiss Jenő fordításai. Irodalmi Könyvkiadó, Buk. 1961. A világhálón: <http://mek.niif.hu/02200/02203/html/index.htm>.

Cărtărescu, Mircea – Romániában és külföldön az egyik legismertebb román író, hazájában rangos publicistaként is tudnak róla. 1956-ban született Bukarestben. Magyarul megjelent kötetei: *Sóvárgás* (novellák, Csiki László ford., Jelenkor, Pécs 1997), *Vakvilág. A bal szárny* (trilógia, I. kötet, Csiki László ford., uo. 2000), *Lulu* (regény, Lövétei László ford., Gondolat, Bp. 2004), *Miért szeretjük a nőket?* (novellák, Koszta Gabriella ford., uo. 2007). Constantinescu, Pompiliu – román irodalomtörténész és kritikus, 1901 és 1946 között élt.

Odobescu, Alexandru – 1834 és 1895 között élt román író. Leghíresebb műve a *Pseudo-Kynegetikos*, amely magyarul is megjelent 1984-ben a kolozsvári Dacia kiadónál, Tátrai Barna fordításában. Oişteanut és Cărtărescut itt nyilván az a jelenség dűhíti, amely a magyar irodalmi közgondolkodásból is annyira ismert, s amelynek lényegét abban az axiómában lehetne összefoglalni, hogy egy jelentős alkotónak nincsenek sem hibái, sem bűnei.

Petreu, Marta (1955) – kolozsvári költő és szellemtörténész. Igazán figyelemreméltóak azok a kötetei, amelyeket az ún. '27-es nemzedék tagjainak szentelt, elsősorban is Ionescónak és Ciorannak. Legutóbb az a könyv vert fel nagy port, amelyben e nemzedék mestere és megkísértője, Nae Ionescu filozófiaprofesszor, illetve Mihail Sebastian közötti viszonyt vizsgálja: *Diavolul şi ucenicul său – Nae Ionescu şi Mihail Sebastian* (A Sátán és tanítványa: Nae Ionescu és Mihail Sebastian). Polirom, Iaşi 2009. Többek között a „Professzor”-nak nevezett Nae Ionescu hatására lett a szélsőjobboldali Vasgárda szimpatizánsa vagy keringett bolygóként az alakulat körül Emil Cioran, Mircea Eliade, Constantin Noica filozófus és Marta Petreu szerint Mihail Sebastian is. Sebastian, Mihail – 1907-ben, Brăilán született Iosif Hechter néven, regényeket és drámákat írt, a korban elismert publicista volt, Mircea Eliade, Eugen Ionescu és a jelentős román prózaíró, Camil Petrescu barátja. 1945-ben halt meg, autóbalesetben. Neve minden bizonnyal naplójának köszönhetően marad fenn, amely 1995-ben látott napvilágot a Humanitasnál s amely tavaly jelent meg magyarul Vallasek Júlia fordításában és Szilágyi Júlia előszavával a kolozsvári Koinóniánál.

Vianu, Ion – író és pszichiáter, az egyik legjelentősebb román irodalomtörténész és esztéta, Tudor Vianu fia. 1934-ben született Bukarestben és 1977-ben Svájcba emigrált.

* Magyarul a *Füzetekből* csak egy válogatás jelent meg Réz Pál fordításában (Európa, Bp. 1999). Az Oişteanu idézte passzusokból egyetlenegy találtam meg, a gondolkodásról szóló aforizmat. A többi lefordításához a francia változattal való összevetést követően Horváth Andor nyújtott segítséget, akinek itt köszönöm meg ezt a gesztust. – A fordító.

* A két napló címe magyarul: *Elmúlt jelen, jelenlevő múlt*, illetve *Napló foszlányokban*. – A fordító.

* 'Insidious' = álnok, fondorkodó, leleselkedő, ravasz (lat.) – A fordító.